

PORTRÉ GYÖRKE JÓZSEFRŐL

HAJDÚ PÉTER

A szemüveg mögül reánk irányuló fürkész tekintet, a lankásan nyúlt ornyereg, a magas homlok, az áll alatt kiugró pajzsporc, a nyurga férfi derűs arcvonásai olyan személyiségjegyeket jelenítenek meg, amelyekből a képen látható egyén intelligenciájára, megismerést kereső szabad szellemére következtethetünk. Ez a kép és ez a benyomás az én generációm emlékezetében maradandóan él, az utókor számára azonban alighanem ismeretlen. Tudtommal az itt közölt fénykép az egyetlen olyan dokumentum, amelyet születésének 90. és halálának 50. évfordulóján sikerült egy hajdani nekrológból reprodukáltatni (Tolnai 1946) s melyet itt újra közlünk a ma már nagyszámú nyelvész pályatársainkra való tekintettel, akik őt személyesen nem ismerhették és egyben szeretnénk megismertetni

őket azokkal a munkákkal, szándékokkal, melyeket ez a kiváló ember és tudós annaki-dején föl vállalt. E feladattal régóta adósa vagyok: sok évtized elmúltával változatlan intenzitással érzem tevékenységemben e kiváló tanár szellemi jelenlétét, hiszen – ezt barátaim, tanítványaim egyaránt tudják – mindig is őt vallottam egyetemi életem és későbbi pályaalakulásom során példaképemnek, mesteremnek.

Emlékét felelevenítendő álljon itt néhány száraz életrajzi adalék. Györke – eredetileg Georgovits – József 1906. december 21-én született Celldömölkön. Ifjúságáról közelebbi ismereteink nincsenek. Tény azonban, hogy szülőhelyéhez erős és meghatározó érzelmi szálak fűttek. Erre utal pl. az az érdeklődés, amellyel prozeminárium óráin a 'vazsi' diákok munkáját figyelte. Az első órán történő ismerkedés során mindenkit kifagatott arról, hol született, hol járta iskoláit, mik a tervei és minduntalan

tapasztaltuk, hogy a dunántúli – s mindenekelőtt a délnyugat-dunántúli – fiataloknak különösen örült: protekciójuk nem volt ugyan nála, sőt szigorúbban számonkérte tőlük a feladatot, a munkát.

Egyetemi tanulmányait a pécsi egyetemen folytatta Zolnai Gyula irányításával, nála doktorált, s értekezése – még eredeti nevén – 1930-ban jelent meg *Vogul jelzős szerkezetek* címen Péccsett. Zolnaihoz a „jóságos, mindig igazságos” professzorhoz való ragaszkodásáról meggyőződhetünk abban a jubileumi cikkben, melyet Zolnai 80. születésnapjára írt (Györke 1942a). Tanulmányainak befejezése után 1930-ban ő lett az első magyar ösztöndíjas a tartui egyetemen, s 1931 januárjától a magyar lektori állást is megkapta (az 1928-ban hazatért Virányi Elemér utóadaként). Ezzel egyidejűleg időlegesen ellátta a Csekey István jogászprofesszor által alapított Institutum Litterarum Hungaricum Universitatis Tartuensis nevű intézmény irányítását, ill. szerkesztette 1935–1936-ban a *Bibliotheca Hungarico-Estica* c. kiadványt. Tartuból több kisebb-nagyobb tanulmánnyal és egy észt feleséggel (Ellu Vask, 1906–1981) tért haza 1936 végén. (l. Seilenthal 1977: 186–7).

Hazatérte után Györke beosztott középiskolai tanárként könyvtárosi álláshoz jutott az Országos Széchényi Könyvtárban és rövidesen (1941-ben) előlépett az akkor előkelőnek minősülő alkönyvtárnoki státusba. Publikációs tevékenységét a magyar nyelvészetre is kiterjesztve változatlanul tovább folytatta, úgy hogy már 1940-ben régi és újabb cikkei alapján őt jutalmazta meg a Magyar Nyelvtudományi Társaság (Szinyei József, Melich János és Pais Dezső előterjesztése alapján, l. MNy 37 /1941/ 60–61.) a Szily díjjal, 1942-ben pedig egyetemi magántanári képesítést szerzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen „uráli szóképzés és szóragozástan” tárgykörből. Ezzel egyidőben, sőt ezt megelőzően prosezemináriumvezetőként mb. előadója volt a Finnugor tanszéknek; utóbbi funkciójában mi már első éves korunkban (1941) találkoztunk vele, s a két prosezemináriumvezető közül őt kedveltük jobban; hallgatósága tekintélyes volt s óráin állandóan tapasztaltuk azt, hogy jó légkört teremtett, szívélyes kapcsolatot tartott diákjaival, az elvont nyelvészeti témákat hangulatos, szellemes, néha éppenséggel ironikus megjegyzésekkel fűszerezve tálalta s kérte számon. Közvetlensége miatt is értetlenül hallgattam egy merevebb kortársának (és riválisának) azt a kérdés formájában hozzám intézett véleményét, hogy hallomása szerint Györke nem jó pedagógus. A kérdést – mint mindkettőnek a hallgatója – nem tartottam éppenséggel elégszónak és kénytelen voltam cáfolni.

Magántanári óráit az 1943. tanévtől kezdte el tartani; 1943 tavaszán „Tő, képző, rag funkciója az uráli nyelvekben” és „Észt szóképzéstan” címen tartott órákat, az év őszén pedig „Jurák szóragozástan” című előadásait hallgathattuk. 1944 őszére „Fejezetek az uráli szóképzéstan köréből” címen meghirdetett előadássorozatát éppencsak megkezdhette, az első 2 órát tartotta meg, de azután e félév folyamán a hadi helyzet következtében az egyetemi élet szünetelt.

Györkéék akkoriban a jelenlegi Pollack Mihály téren, a Nemzeti Múzeum mögötti Esterházy palotában laktak, de Budapest ostroma idején – az intézmény egyéb tisztviselőivel, több közéleti személlyel és külföldi állampolgárral egyetemben – a Magyar Nemzeti Múzeum pincéjében leltek menedékre. Erről az időszakról, ill. annak egy részéről, jó képet ad Fettich Nándor naplója (l. Bándiné 1996, ill. erre reagálva Hajdú 1996). Fettich visszaemlékezéséből kiderül, hogy 1945 február elején Györkének adta át azt az irányító-szervező munkát, melyet addig ő látott el az orosz megszállást követően a múzeum gyűjteményeinek megóvása érdekében. E döntésben nyilván

szerepe volt Györke orosz tudásának és jó szervező, ill. kommunikációs képességének. Ebben a kontextusban érthető, hogy az ostromot követő konszolidálás hónapjaiban Györke egyre előrébb ment a ranglétrán: 1945 áprilisában megbízták a Magyar Nemzeti Múzeum elnöki tanácsosi posztjával, majd a főigazgatói értekezlet 1945. május 9-én a tanácsosi funkció megtartása mellett megbízta az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói teendőinek ellátásával is (ekkoriban ugyanis a nemzeti múzeumi szervezet irányítását az oda tartozó országos múzeumok /OSzK, Történeti Múzeum, Szépművészeti, Iparművészeti, Néprajzi, Természettudományi Múzeum és az Országos Levéltár/ főigazgatóinak értekezlete látta el, s e testület határozatainak végrehajtását egy kis iroda végezte az elnöki tanácsos vezetésével). A végleges főigazgatói kinevezés a Teleki Géza vezetése alatt álló Vallás- és Közoktatási Minisztérium határozatával 1945. június 7-én kelt s ezzel elnöki tanácsosi feladata megszűnt (utóda e funkcióban Tolnai Gábor lett). Ennek az évnek a tavasza jelentős tudományos sikert is hozott számára: a Magyar Tudományos Akadémia szokásos májusi közgyűlésén akadémiai levelező taggá választotta (ajánlói Zsirai Miklós, Laziczius Gyula, Pais Dezső, Kniezsa István, Németh Gyula és Sági István voltak).

A Nemzet Könyvtárának igazgatójaként Györke világos programot adott: helyre kellett állítani a könyvtári osztályok folyamatos működését, szolgáltatásait (ez már 45 telére lényegében megtörtént), egyszerűsített jeles hagyományok követéseképpen szorgalmazta azt is, hogy a kiválóan képzett könyvtárosi gárdába épüljön be egy főleg a humán tudományágakat művelő – lehetőleg fiatalabb – könyvtárnoki csoport is, amely az intézmény tudományos súlyát növelheti. Ezt a célt határozott intézkedésekkel megkezdte, s e hagyatékot halála után utódai közül Tolnai Gábor és Varjas Béla is folytatták. Ekkor került pl. az OSzK állományába Szauder József, Lakó György, Gerézdí Rabán, Király Péter, később Nyilasi Vilma, Tarnai Andor, Major Jenő, Windisch Éva, Soltész Zoltánné, Busa Margit vagy a költő Jékely Zoltán. Ebbe a csoportba tartoztam én is; bölcsészdoktori szigorlatom után Györke biztatására 1945. július 28-án kérelmeztem gyakornoki alkalmazásomat, még mint a báró Eötvös József Collegium tagja. Ez július 31-én megérkezett és augusztus 9-én már főigazgatói megbízással munkához láthattam. A hivatalos miniszteri kinevezés (II. osztályú könyvtári segédőrré) november 5-én kelt. /Meg kell jegyezni, hogy e program során idősebb kollégák is kerültek a könyvtárhoz, pl. Szimonidesz Lajos vallás-filozófus, aki később tábornoki rangban tábori püspök lett, és Hajdú Algernon László, aki t. igazgatói címmel létrehozta a Színháztörténeti Gyűjteményt, függetlenül attól, hogy angol rokonságától kellemetlen köszvényt kapott örökségbe; de ide sorolható az árpádházi királyi család leszármazottja, gróf Crouy-Chanel Péter, akit külügyi szolgálatból helyeztek hozzánk./

Az OSzK kb. 1947–48-ig irigylésreméltó munkahely volt. A hivatalban töltendő idő meghatározása eléggé rugalmas volt: ha jól emlékszem 9-től kb. 14 óráig tartott a szolgálat. Volt, aki hazament, de a tudományos érdeklődésű kollégák – ha más dolguk nem volt – jobbára délután is benn maradtak az intézményben, hogy kihasználhassák azokat a helyzetadta kutatási lehetőségeket, amelyeket a könyvtár raktárai kínáltak. Györke azért a tisztességes könyvtárosi munkát is megkövetelte a tudósi hajlamú tisztviselőktől is és legtöbbször (főleg persze a fiatalabbak) kötelesek voltunk szinte valamennyi osztály munkájával megismerkedni. Így hát az óvóhelyül szolgáló pincéből a könyvtári altisztekkel együtt mi fiatalabb könyvtárosok saját kezűleg hordtuk fel a Hírlaptárba a múlt századi napilapok hatalmas bekötött példányait vagy az MTA

Könyvtárának nálunk biztonságba helyezett ládáit, melyek nyilván jelentős értékeket rejtettek és ezért Melich Jánostól, az Akadémiai Könyvtár akkori főkönyvtárnokától nagyon meleg szó- és írásbeli köszönetet kaptunk.

Egyszóval: Györke nevelési elveiből következően megismerkedtem a könyvtári tevékenység fizikai és szellemi követelményeivel, pl. a katalógusrendszerek különbözőségeivel, a címfelvétel eljárásaival, a Dewey-féle tizedes rendszer, a szakozás (újabbban: ETO) érdekes világával, használatával, vagy az Adrémán készült (meghatározott számú) könyvtári cédulák betürendbe sorolásának fortélyaisal. Érdeklődéssel olvastam végig Gulyás Pálnak a könyvtárban bevezető vaskos könyvét, s ilyen előképzettség után kiköthettem rövidesen a muzeális osztályon, ahol Sajó Géza kollégámmal együtt az ú.n. „segédkönyvtár” gondozói voltunk. Ez főleg a Régi Magyar Könyvtár, az Apponyi Gyűjtemény és a Kézirattár használói és dolgozói rendelkezésére állt. E részletek megismerése a továbbiakban is nagy könnyebbségemre volt, főleg akkor, amikor 1948 nyár végétől egyszemélyes könyvtárosa lettem a keszthelyi Festetich műemlék-könyvtárnak (ma Helikon Könyvtár). A budapesti és a keszthelyi munkahelyen nyelvészeti munkámhoz is sok segítséget kaptam: valamennyi fontosabb nyelvészeti folyóirat rendelkezésemre állott, sok-sok régi forrást, útleírást találtam s használhattam (Pallas, Georgi, Herberstein, Witsen, Schrenk, Schlözer, Middendorff stb.) és a később (48 tájt) bevezetett ú.n. normarendszer olyan volt, hogy az egy hónapra kirótt normát egy hét alatt el tudtam végezni, a többi idő szabad rendelkezésemre állott. Tudományos „termelésem” alapjait nagyrészt tehát a Könyvtár kötelékében teremtettem, vagy inkább alapoztam meg.

*

Visszatérve kinevezésemre: az okiratot Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszter írta alá (pusztán vezetéknevével), de pecsét nem volt rajta. Ennek birtokában esküt is kellett tennem a főigazgató előtt két kedves titkársági kollégám (a Cilának nevezett Solymosi Ilona és Fazakas József) jelenlétében (utóbbi a titkárságról az RMK osztályba került). Ezt a tényt azért említem, mert az eskü szövegében az alábbi passzus is szerepelt: „Minden igyekezetemet a Magyar Nemzeti Múzeum és a magyar tudomány díszének és hasznának előmozdítására fordítandom, a netán fenyegető károk elhárítására pedig legjobb tehetségem szerint törekedni fogok. A Magyar Nemzeti Múzeum önkormányzatát mindenkor tiszteletben tartom, Isten engem úgy segítjen.” Ilyen tartalmú esküszöveget később sem hallottam tisztviselő szájából és most sem hallom a felelősség ily mértékű fontosságának hangoztatását. /Megjegyzem, hogy a bevezető szövegben a számomra akkor már kissé avított „esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre” szerkezet állt és tele volt a szöveg „ideiglenes nemzeti kormány”, „ideiglenes nemzetgyűlés” ismétlődő formulákkal, ami a szöveg komolyságát némileg veszélyeztette, mégis ünnepélyes volt ez az aktus. Utólag különösen az, hiszen Németh Máriaának, az OSzK történetírójának közlése szerint én voltam az utolsó eskütevő, aki ezt a szépen formált és nagy felelősséget kívánó szöveget elmondtam./

A titkárságon töltött hetek alatt láttam, milyen gyorsan és határozottan irányítja a Könyvtár munkáját Györke. Kiválóan értelt és tárgyalt és rendszerint elérte, amit akart. Megszerveztette a tisztviselők étel-miszer-ellátását. A könyvkötészet vezetőjét kérte fel beszerző feladatra, aki ennek kiválóan eleget tett, úgy hogy a napról-napra kevesebbet érő fizetés mellett rendszeresen kaptunk étel-miszer-csomagokat.

Györke rengeteg hivatali teendője mellett ezekben az időkben alig foglalkozhatott nyelvészettel. Legfeljebb részt vett üléseken, engem faggatott, hogyan haladok tervezett munkáimmal és sajnos arra sem tudott időt szakítani, hogy a Magyar Tudományos Akadémián elmondhassa székfoglaló előadását. Az egyetemen sem vállalt oktatást, ellenben felújította a 'kruzsok' intézményét. Nem a régi hagyományos kedd esti vendéglői összejövetelek formájában, mert az esti közlekedés az akkori Budapesten elég kockázatos volt. Györke úgy oldotta meg e problémát, hogy kedd délelőttönként magához invitálta főigazgatói szobájába nyelvész barátait és kollégáit, ahol egy csésze (planta)tea mellett folytatták aktuális beszélgetéseiket.

A hajsza úgy látszik megviselte, bár ennek semmi nyoma nem mutatkozott. 1946. szeptemberi első hetének végén ki-ki hazament s az erre következő hétfőn hitetlenkedve fogadtuk a hírt, hogy Györke kórházba került. Harmadnapra váratlanul meghalt. A farkasréti temetőben fájó szívvel búcsúzott tőle könyvtárosok, muzeológusok, nyelvészek hada. Virágokkal borított sírját olykor még láttam, ma már végleg nyoma veszett.

Élt negyven évet. Nem nagy idő, mégis alkalmat adott neki ahhoz, hogy rajta hagyja keze nyomát – hivatali tisztének példás ellátása mellett – az uráli nyelvészet alakításán, formálásán. E szakmai tevékenység útját kívánjuk az alábbiakban szemügyre venni először időrendben sorrendben utalva annak irányaira, majd tematikai szempontok szerint próbálunk összefoglaló értékelést adni munkásságáról.

Egyetemi doktori értekezésének tárgya egy vogul mondattani kérdés volt. Ez az értekezés Georgovits József néven jelent meg, címe *Vogul jelzős szerkezetek* (Pécs 1930, egy barokkos elnevezésű sorozat 21. füzeteként). Ez a 31 lap terjedelmű dolgozat a VNGy anyagát használja föl és voltaképpen Simonyi Zs. kategóriái szerinti leíró csoportosításban tárgyalja a vogul mondattan e fontos szeletét. A módszer tehát, a kor követelményeinek megfelelően, szinte azonos az N. Sebestyén I.-nek a finn és Kertész M.-nak a finnugor jelzős szerkezeteket tárgyaló korábbi munkáival. Az értekezés ugyan Zolnai Gyula irányításával készült, de a finnugor mondattan korai és sajnos rövid ideig tartó művelése is egyértelműen Simonyi közvetett hatására utal. Györke vogul kutatásai akkoriban azért is aktuálisak lehettek, mert Klemm *'Magyar történeti mondattan'* c. munkájának a jelzős szerkezeteket tárgyaló 2. kötete csak később, 1940-ben jelent meg. Klemm említett munkájában mindig kitekintett – címe ellenére – a finnugor nyelvekre is, s ilyen szempontból hasznos volt Györke értekezése akár mint előmunkálat is. Sajnos más kérdés, hogy az akkori egyetemi doktori értekezések alacsony (50–100) példányszámban jelentek meg, s így Györke munkája nem került reflektorfénybe, sőt: aránylag észrevétlen maradt.

Mindenesetre fenti munkájának folytatásaként tekinthető következő közleménye, egy 6–7 lapnyi előadás szövege, melyet az Észttudós Társaságban 1932. május 4-én adott elő *Tunnuseta omandussuhtest uurali keelis* (Györke 1932) címen. A jelöletlen birtokos szerkezetekről a vogulban tapasztaltakat itt jellemző példákkal bővíti ki, szinte minden uráli nyelvre kiterjedően, vagyis a szamojédból is. Ettől kezdve az „uráli” megjelölés rokon nyelveinkre következetesen érvényesül nála, majd később másoknál is. A másik érték, amely ezt a rövid közleményt minősíti, hogy ezeket az uráli nyelvekre általában jellemző jelöletlen szerkezeteket végső soron a szórend és a mondat-hangsúly szabályviszonyaiból vezeti le, vagyis a mai jelenségek magyarázatában történeti okokat keres.

Arra is lehet következtetni e cikkből, hogy tartui tartózkodása alatt kezdett el foglalkozni a szamojéd nyelvekkel, és itt választhatta ki későbbi képzőmonográfiájának tárgyát. Ennek tanujele, hogy 1934-ben, ill. 1935-ben jelenik meg két rövid közleménye két nyelven egy témáról. A valamivel bővebb változat – német summázattal – észtül jelent meg (Györke 1934), a német változat kissé eltérő címen Berlinben (Györke 1935a). A két közlemény végső soron az észt *-ng* és a finn *-nko* deverbális és denominális képzőt, valamint a vele összefüggő, hasonló használatú rokon nyelvi képzőket tárgyalja és ezek közé új adalékokat sorol a szamojéd nyelvekből. Budenz és Szinnyi véleményétől eltérve ezeket a most már urálinak minősíthető képzőket nem elemekre bontható morfémanak tartja, hanem valamennyit egy uráli egyszerű képzőből vezeti le, amelyet **-ŋk* formában rekonstruál. Ezzel a két cikkével egyúttal előrevetíti képzőmonográfiájának azt a tételét is, amely szerint a deverbális és denominális képzők lehetnek azonos provenienciájúak is.

E cikkek megjelenésekor a fent említett képzőmonográfia, a *Die Wortbildungslehre des Uralischen* (Györke 1935b) voltaképpen már készen volt, vagy nyomdában volt. T. i. a *Wortbildungslehre* lényegében a fenti két cikkel körülbelül azonos időben jelent meg. A mindössze 96 lap terjedelmű könyv impresszumában a megjelenés (vagyis inkább nyomtatás) éveként 1934 szerepel. A könyv külső és hátsó borítólapján a megjelenés éveként 1935 van megadva. Voltaképpen ezt az utóbbi évszámot tarthatjuk a megjelenés hivatalos idejének (a szakirodalom is így jár el), hiszen a szerző előszavának dátumaként 1934. augusztus 11. olvasható, úgyhogy a nyomdai munkálatok aligha fejeződhetek volna be ebben az esztendőben. Ezért tekintjük az 1935. évet a forgalombakerülés igen nagy valószínűségű időpontjának. Györke ezzel a művel nagy fába vágta a fejszét: eredetileg Castrén nyelvtanát (1854) kívánta volna a hiányzó szóképzéstani fejezettel kiegészíteni, ami önmagában is bonyodalmas feladat, szándékát azonban időközben megváltoztatta. Összehasonlító nyelvészeti érdeklődése és képzettsége arra készítette, hogy minden uráli nyelvre kiterjessze figyelmét s az azokra vonatkozó elég terjedelmes irodalom alapján párhuzamba állítsa őket a szamojéd képzőkészlettel. Az eredmény az uráli primér szóképzés alapjainak összegezése lett. Az előszó világossá teszi azt is, mi indokolja e monografikus szándékú munka viszonylag kicsiny terjedelmét: az előre elhatározott gazdaságosság elve s ezzel kapcsolatban főleg az a szándék, hogy a gazdag irodalmú finnugor képzőkre vonatkozó példák számát minimálisra csökkentse, megfelelő arányban a szamojéd oldalról kimutatható válogatott dokumentációihoz. Ez utóbbiak fontosságát az is mutatja, hogy a nyelvek sorrendjében a tárgyalás folyamán első helyre kerülnek. Hangsúlyoznunk kell, hogy a szamojéd példák bemutatása Castrén kiadott és kiadatlan nyelvi gyűjtése – és Lehtisalo kevése kiegészítő személyes közlései – alapján önmagában kiváló teljesítménynek számít. Értékelendő a finnugor képző-megfelelések mérsékelt adagolt publikálása is, hiszen a filológiának ebben a korszakában (olykor a mai napig is) az elérhető adatok teljességre törekvő közlése volt a nyelvészeti „ideál”, amit újabban enyhe értetlenséggel szemlélünk, legalábbis néhányan. Az adattárak jelentőségét elismerve hangoztatnunk kell, hogy a monográfiáknak ezekből igen nagy mértékletességgel és józanul kell válogatniuk. Györkénél is ez tapasztalható, nemcsak előszavának indoklásában. Halála után özvegye rendelkezésemre bocsátotta a könyv megírásához készült jegyzeteit, céduláit, s ezekből is bizonyossá vált, hogy a szerző adatai között erősen kontrollált szelekciót végzett.

Vitathatatlanul Györke volt az első, aki az uráli primér szóképzésről összefoglaló értékelést és szinte teljes képet mutatott be. Ennek érdeme tőle el nem tulajdonítható. A szakmai összehangolatlanság fintora, hogy ennek az úttörő műnek a jelentőségét hamarosan homályba borította az a tény, hogy egy év múltán kiadásra került Helsinkiben T. Lehtisalo hasonló tárgyú könyve (1936), amely négyszer akkora terjedelmű mint a Györke-mű, emellett jóval gazdagabb dokumentációjú: egyrészt a finnugor képzőkre is jóval bővebben tér ki, másrészt szamojéd anyaga azért igazán jelentős, mert saját gyűjtésű – addig hozzá nem férhető – anyagát is bőségesen értékesíti a tárgyalásban – értékelésben. Ekképp tehát – ahogy az idő múlása is tanúsítja – Lehtisalo monográfiája lett az alapmunka, amely mögött Györke vállalkozása háttérbe szorult, következésképpen a szakirodalomban is kevésbé idézett. Érdekes ezzel kapcsolatban megemlíteni, hogy N. Sebestyén Irén (1938) a Lehtisalo valóban jelentős könyvéről írt ismertetésében, annak gazdag eredményeitől elbűvölve megfedkezett arról, hogy Györke elsőségét akárcsak jegyzetben is említse. Sajnálatos tudománytörténeti kollízió. (Meg nem állhatom, hogy említetlenül hagyjak egy saját bőrömön tapasztalt ügyet párhuzamos tematikák dolgában. Annakidején eljött szakdolgozati témám választásának ideje. Szerettem volna akkor az uráli /vagy szamojéd/ birtokos személyjeleket feldolgozni. Témavezető tanárom azonban – aki nem Györke volt – lebeszélte erről és arra hivatkozott, hogy a téma foglalt, Julius Mark dolgozik rajta [Mark 1925]. Meg kellett hajolnom ezen érv előtt és föl kellett vállalnom egy másik reám osztott feladatot, a vogul szóvégi magánhangzók történetének kibogozását, amelynek a lehetetlensége a feldolgozás során egyre nyilvánvalóbbá vált. Az ügy pikantériája, hogy ugyanezt a szakdolgozati témát tanárom az előző évben is kiadta egy kolleginának s így egymástól függetlenül gyűjtöttük ugyanazt az anyagot s jutottunk egyaránt zsákutcába /persze kiki a maga módján/. Másfelől Mark vállalkozásának az első kötete a balti finn Px-eket tárgyalta annakidején, e munkálat a későbbiekben nem folytatódott... Abban bíztam hát, hogy idősebb koromban feldolgozhatom e témát, időközben azonban sok minden tisztázódott ez ügyben s így régi tervem – mint más egyéb is – elmaradt.)

Györke könyve ennek ellenére nem vált feleslegessé: az elsőség érdemén kívül vannak Lehtisalo-étól eltérő nézetei, másfelől pedig ehhez a műhöz fűződik egy nagy kezdeményezés, a hazai szamojedisztika újraélesztése, sőt megalapozása is. Még ennél is magasabb szempontból tekintve e könyvet rá kell mutatnunk arra, hogy némileg új pályára készítette az uráli nyelvészetet. Nem utolsó sorban azokkal az elvi jelentőségű megállapításokkal, amelyeket a képzők tanulmányozásából vont le és amelyeket a kötet végén lévő „Anhang”-ban (68–95. l.) tár elénk. A végén csattan az ostor: olyan vitás kérdéseket vet föl itten, amelyek a nyelvészet számára sok vonatkozásban a jövő kutatások irányába mutatnak.

Ezek közül a mai nyelvész számára az a határozottság tűnik a legfontosabbnak, ahogyan az alapnyelvi szófajokról nyilatkozik. Nem ért egyet azokkal, akik az ígét, ill. a névszót tartják elsődleges szófajnak és határozottan szembeszáll azzal a klasszikus finnugrisztikai nézettel, hogy az uráli mondat eredetileg nominális jellegű volt. Az eredeti nominalitási elméletet a hazai nyelvészek közül legkülönbözetesebben Klemm (1928) tárgyalta, s észleleteinek lélektani alapjait W. Wundt eszmerendszerével igyekezett magyarázni. Az uráli mondat nominális jellegéről szóló tant itthon és külföldön a legtekintélyesebb nyelvészek egyaránt hirdették, s szinte a hatvanas évek közepéig szóba sem jöhetett ezzel ellenkező vélekedés. Merészség volt tehát Györke részéről, hogy egy ennyire közkeletű nézet ellenében nyomós érveket hozott fel és heves vitába

szállt a korszellem által diktált magyarázatokkal. Érvei között említi pl. az igei alakok általános elterjedtségét, az igenévi állítmány gyakoriságát nyelveinkben, ami nyilvánvalóan feltételezi az ígető létét. Nézeteit a korabeli kritikus (és általában néhány évtizedig a hivatalos nyelvész) nem értékelte. Művéről – igaz – csak egyetlen recenzió jelent meg, de méltányolható ellenérveket ez sem tudott felsorakoztatni Györke ellenében, sőt egyenesen elfogultnak látszik (Lakó 1935).

Györkének a szófajokról kifejtett előremutató nézeteiből talán csak az hiányolható mai szemmel, hogy mondattani koncepcióját nem érvényesítette következetesen. Arra gondolok, hogy az állítmányt mint a mondat fő elemét nem helyezte érvei fókuszába, pedig ebből talán kiderült volna, hogy az állítmány akkor is „igei jellegű”, ha történetesen névszó (hiszen ismert tény egyes nyelvekben a névszók igei személyragokkal való alkalmazása állítmányi funkcióban, ami jobbára igei rendszerű tagadó formával is együtt jár). A névszó átmeneti „igésüléséből” természetesen nem az következik, hogy ez volt az első szófaj, hanem az, hogy a névszó és az ige egymást nem nélkülöző szómorféma-kategóriák, melyek ismeretét Györke is biztosra veszi az uráli alapnyelvben: Igazát mi sem bizonyítja jobban, minthogy korunkra addig jutottunk, hogy az alapnyelvi igeragozás bizonyos ragozott formáinak, sőt paradigmasorainak a rekonstruálása is megtörtént. Ezek az újabb eredmények mindenesetre alátámasztják Györke igazát és cáfolják azokat a véleményeket, amelyek itt-ott (pl. a magyar nyelvtörténet egyes képviselőinél) a mai napig megtalálhatók s melyek szerint az igeragozás az egyes nyelvek különletében alakult olyanná amilyen, ámde az egyes paradigmák és részrendszerek forrásai igen régiek.

Györke elméleti összegezése a nomen-verbumok kérdésével folytatódik. A jelenség kommentálásában egyféle kompromisszumos megoldásra jutott. Vélekedése szerint a nomen-verbum kategóriát azzal az indoklással lehetne elfogadtatni, ha feltételeznénk a pre-alapnyelvi korokra humboldti „unvollkommene Wortkategorie” létét mint a későbbi névszók és igék közös előzményét, amit egyébként Györke a Cassirer-nél (1929) található ‘alakulatban lévő formá’-val (= Form des Werdens) nagyjából azonosít. Ez olyan preszuppozíció, amit bizonyítani nem lehet. Talán Györke maga is sejthette ezt, mert határozottan kijelenti, hogy az uráli alapnyelvben a nomen és a verbum két egymástól eltérő önálló és egyenrangú kategóriaként létezett. Vagyis: a nomen-verbum kérdésben valószínűleg engedményt tett a hagyományos nyelvészetnek, s ennek oka az lehet, hogy konzekvens mondattani háttér nélkül nem juthatott el ahhoz a hazai nyelvészeten először Laziczius (1942) által hangoztatott nézethez – melyet sokan ma is vallunk –, hogy nomen-verbumok pedig nem léteznek.

A könyv e fejezetében kitér Györke arra is, hogy a képzők taglalása során nyert tapasztalat szerint a deverbális és a denominális képzők hangalakja sűrűn azonos vagy hasonló formát mutat. Ezt az ambivalens módon mindkét szófajnál (persze más funkcióban) történő felhasználási lehetőséget Györke – egyéb lehetőséget nem látván – egy pre-uráli „unvollkommene Wortkategorie” feltevésével magyarázza. A funkciókat mellőzve megjegyzem, hogy itt felvetődhet egy másik magyarázó elv: az t.i., hogy mind az igéből, mind a névszóból képzett funkciós képzőmorfémák kialakulási lehetőségeit a szűkre, vagy aránylag szűkre szabott mennyiségű mássalhangzóállomány korlátozta. Ez eredményezte azután, hogy ugyanaz a hangelem ígén és névszón (más funkcióban ugyan) egyaránt megjelenik – függetlenül a képzők kialakulásának egyéb elemeleitől. Mindazonáltal hasznos e részben Györkének az a kezdeményezése, hogy elemzi a két képző kategória alaptípusait, funkciók szerint csoportosítva őket. Ennek

eredményeként sikerül egyféle funkciószétválási sorrendre is javaslatot tennie, ill. javasolni a funkciók átfedését eredményező fejlődési trendeket. E vizsgálat azután tovább fejleszthető abban az irányban, hogy pl. a névszók deminutív (ill. augmentatív) képzői és a hasonló – pl. augmentatív, deminutív – igeképzők közötti anyagi hasonlóságát a képzőhordozó funkcióinak mindkét szófajon való spontán alkalmazása váltotta-e ki, hogy ezek a rokon használatok milyen funkciók ellátására voltak a továbbiakban alkalmasak. Kutatásai érintik – s ezt is jó intuíciónak tartom – azt a problémakört is, amely az igeképzők valamint a mód- és időjelek, ill. aspektust és akcióminőséget kifejező eszközök között lehetnek. E kérdéskörbe azonban részletesebben nem mélyed még el ebben a műben.

Az általa kifejtett tézisek olyanok, amelyek nem pusztán az uráli, hanem más nyelvekre is megfontolandók, érvényesíthetők lehetnek. Sajnos azonban Györkének ez az „elméletieskedése” nem keltett nagyobb figyelmet, részben a már említett okból (koincidencia Lehtisalo-val) és a könyv kis példányszámából eredően. A mellőztetésben szerepet játszott továbbá egy meglehetősen kicsinyes, díszkreditáló bíráló is, amely egy-két röpke elismerő szó után végülis óvta a kezdő nyelvészeket a könyv használatától (Lakó 1935, 397). A recenzió színvonalára jellemző, hogy vétkecs hibának tartja a tőalak jelölésében mutatkozó egyenetlenséget (pl. a finn *henki* tőalakja *henkemö*gül hiányzik a tövet jelölő kis elválasztójel!). Az említett ismertetés sietősen – még Györke könyvével szinte egyidőben – jelent meg s így azt egy időre szinte knock outolta – legalábbis bizonyos körökben. Györke munkájának megítélésében később természetesen fordulatról is meggyőződhetünk, ha elolvassuk annak a méltatásnak a kezdetét, amely Györkének a Szily jutalommal való kitüntetése alkalmából elhangzott és megjelent Szinnyei József, Melich János és Pais Dezső előterjesztésében (MNy 1941, 60): „Öt-hat esztendeje a finnugor nyelvtudomány művelői körében nem közönséges feltűnést keltett egy tanulmány, amely az uráli nyelvek elsődleges képzővégződéseit tárgyalta. Címe: *Wortbildungslehre des Uralischen (primäre Bildungssuffixe)*, Tartu 1935. A 96 lap terjedelmű munka szerzője Györke József. A bátor, sok tekintetben új utakon járó rendszerezés nemcsak a szamojéd és finnugor nyelvek szóképzéstani vonatkozásait világította meg meglepő sikerrel, hanem különösen a terjedelmes függelékben kifejtett szempontjaival jelentős mértékben hozzájárult a magyar nyelv szóképzésének körébe vágó fontos kérdések tisztázásához...” (a megfogalmazás Pais Dezső stílusjegyeire utal). A hagyományos nyelvész-guruk részéről ez igen nagyraértékelhető megnyilvánulás egy fiatal, más úton járó kolléga iránt.

Termékeny tartui tartózkodásának további s egyben utolsó terméke a *Das Verbum *l̥- im Ostseefinnischen* című kismonográfia (Györke 1936). Ebben a gazdagon dokumentált tanulmányban a finnugor nyelvekből régtől ismert **l̥-* (segéd)ige szerepét és alaki formáit vizsgálja a szerző a balti finn nyelvekben, különös tekintettel az **ole-* ugyancsak finnugor létigéhez kapcsolódó kiegészülései alkalmazásaira. Tüzetesen áttekinti valamennyi balti finn nyelvet, a különlegesebb nyelvjárási eltérésekre is kitér, úgyhogy szemléletesen bemutatkozik ki előttünk az a tarka és változó kép, amelyet a két létige kiegészülései paradigmáiban találunk. Vannak olyan nyelvek, amelyek a primér **l̥-* tőből, képzők nélkül formáznak meghatározott létigei alakokat, másutt meg a **l̥-* továbbképzett (többnyire módjeles *liene-*) tövéhez illesztik a szükséges Vx-eket. Szerkesztett formákban gyakran jelentkeznek a két segédige (vagyis a **l̥-* és **ole-*) kombinációs alkalmazása (pl. észt *sa l̥d olemas* ‘du wirst sein’, *leeb kül olla* ‘das mag wohl so sein’) – ahogyan ez nemcsak a finnben, hanem a magyarban is szokásos

(*lienen ollut*, ill. *lettem volna* stb.). A *lie-/lee-* rövid formák a balti finn nyelvekben főleg a futurum, de emellett a potenciális és olykor a präsens idő-, ill. módalakok kifejezésére szolgálnak (a standard *liene-* típus mellett bizonyos finn nyelvjárásokból is előkerülnek). Egyébként Györke emlékeztet arra, hogy az említett (jövődő, jelenidő ill. lehetőségi mód funkciók) e tő távoli rokon nyelvi megfelelőiben is használatosak a laptól a magyarig. A hosszabb formák valamelyest egyértelműbbek: a *-ne*-módjeles finn *liene-* lehetőségi módot, a vepsze *līne-* viszont jövő időt jelez (utóbbiban a rövid tő alakítja a jelent). Egyszóval a balti finn nyelvek a **lē-* tő használati lehetőségeinek abúzusát mutatják be.

Györke figyelemre méltónak találja, hogy a szuppletivizmus nem mindig érvényesül maradéktalanul: ahogyan pl. a magyar nyelvhasználatban váltakozhat egymással a *lennék/volnék* dublett, ugyanúgy az északi karjalaiban a megengedő präteritumi *lienen*, *lienet*, *lienöv* egyes szám 1–3. személyű formák mellett a másik segédigéből származó *ollen*, *ollet*, *ollöv* párhuzamos formák is használatban vannak. A sok részletre kiterjedő értekezés híven illusztrálja a rövid és hosszú tövek formációinak felhasználási lehetőségeit és ábrázolja, hogyan került túlsúlyba egyik-másik nyelvben az **ole-* helyett a **lē-* segédigei tő (pl. a lívben, vótban, a távolabbi nyelvek közül a lapp nyelvekben).

Az alakok elemzése és funkcióik értelmezése után Györke történeti következtésekre törekszik. A pozitív segédigék kétféleségét (**ole-* vs. **lē-*) és e tövek felcserélhetőségét látva (pl. magyar *volnék/lennék*, karjalai *ollen/lienen*) feltételezi, hogy: 1) mind az **ole-*, mind a **lē-* ige-töveknek valaha teljes paradigmája volt; 2) hogy a két segédige között – mások véleményével (pl. Budenz) szemben – nem volt jelentéstanai különbség, vagyis mindkettejük kiinduló jelentése ‘esse’ volt, s ebből keletkezett a **lē-* esetében a ‘fieri’, meg egyéb értelmek; 3) s végül, hogy azonos jelentések kétféle alakkal történő kifejezésének elburjánzása okozta egyes formák pusztulását és ekképp a segédige paradigmarendszerének kiegészüléssel átalakulását.

Györkének az egyes jelenségekre vonatkozó funkció-analízisei kétségkívül sok nélkülözhetetlen adalékot nyújtanak a szuppletivizmusnak a létige (létigék) rendszerében történt elrendeződéséről, végső következtetéseinek fenti hármasszempontú összefoglalásából azonban az első kettővel nem tudok mégsem azonosulni. A magyar *volnék/lennék* felcserélhetősége, vagy pl. a vepsze *ei le* tagadó léte (= finn *ei ole* helyett), a **lē-* tőből képzett lív imperatívusi *li* ‘legyél’ használata a *vol* mellett és egyéb ezekhez hasonló jelenségek nem győznek meg arról, hogy mindkét (segéd)igei tőnek valaha teljes ragozási paradigmája volt. Ennek további következménye, hogy az **ole-*, ill. **lē-* tő azonos ‘alapjelentésére’ vonatkozó tétel sem valószínű. Györke maga is idézi Horgernek egy írását, amely szerint „...a kifejező eszközök fölösleges bősége nem maradandó állapot...” (Györke i.m. 31). A citátum voltaképpen Györke igazát lenne hivatva alátámasztani, mert ezzel magyarázza a gyors funkciómegoszlást a két tő különböző formái között. A tényeknek talán jobban megfelelne, ha a két (segéd)ige között a régmúltban is feltételeznénk valamiféle jelentésbeli különbséget, ha másban nem is, legalább bizonyos konnotációs jegyekben. Emlékeztetni lehetne ennek kapcsán arra is, hogy hasonló kettősség a tagadó segédigei tő esetében is fennáll, amennyiben az **e-* vagy **i-* alakban rekonstruálható tő mellett egy mélyhangú rekonstruktum is feltehető, melynek leszármazottai leginkább a felszólító módú (vagy egyes izolált) formákból következtethetők ki. Mégha tehát az **ole-* és a **lē-* alapnyelvi töveket egyforma jelentésűnek tartanánk is (amit én kétek), akkor is elképzelhető volna az ‘azonos’ jelentésű tövek használatának

bizonyos ‘szabályozottsága’. Mindemellett továbbra is számolni lehet (vagy tanácsos) azzal a régi megállapítással, hogy az ‘esse’ jelentésű *ole- melletti *lĕ- jelentése mégiscsak ‘fieri’-ként definiálható.

Vélekedésem alátámasztásául hivatkozhatnék arra, hogy az uráli-finnugor alapnyelv szókészletének rekonstruálása során igazi szinonímák alig-alig voltak. Pl. az igen régi (uráli) ‘fa’, ‘tűz’, ‘fehér’ jelentésű szavak etimológiai megfeleléseiben nincsen tökéletes azonosság: a rokon nyelvek ezekben a jelentésekben kettőtől ötig terjedő disztributív megoszlást tárnak elénk, ám ezeket nem volna célszerű szinonimaként alapnyelvi formában feltételezni, mert nyilvánvaló – és az esetek többségében bizonyítható –, hogy az ‘eredeti’ elnevezés mellett a legtöbb vagy innováció, vagy jövevény (e témakörre l. Abondolo 1998, 34–38). Alapproblémánkra visszatérve tehát osztom a legújabb magyar nyelvtörténeti kutatás nézetét, amely szerint a magyar lĕ- tő eredeti jelentése ‘valamivé válik; fieri’ volt s ez indukálta a magyarból is jól ismert szuppletivisztikus formákat a létige ragozásában (Abaffy 1991, 115 és 1992, 150).

A balti finn szuppletivizmus jelenlegi helyzetének magyarázatára azonban nagyon is alkalmas Györkének az a tétele, hogy a kétféle igeragozási részrendszerekben, az ott alkalmazott mód- és egyéb suffixumok révén is a legtöbb érintett nyelvben egyfajta ‘nyelvi skizofrénia’ szindróma mutatkozik, amely analóg és pseudoanalóg részrendszereket eredményezhetett a segédigék használatában.

Hazatelepülése és a budapesti tudományos életbe való beilleszkedése után a hivatali elfoglaltság mellett is tudja folytatni nyelvészeti témák feldolgozását. Az egyetemi életben hamarosan jó kapcsolatokat épít ki kora jelentős nyelvészeivel, Zsiraival, Pais Dezsővel, Németh Gyulával, N. Sebestyén Irénnel, Laziczius Gyulával, Kniezsa Istvánnal, Tamás Lajossal és másokkal. Az új hatások közül a Lazicziusé látszik legnagyobb súlyúnak: az általa képviselt nyelvészeti szemlélet meghonosítása az uráli nyelvészetben tulajdonképpen először Györkének a negyvenes években készített munkáiban érhető tetten. Az első budapesti években azonban néhány kisebb közleménnyel jelentkezik a *Magyar Nyelvben*, méghozzá olyanokkal, amelyeknek magyar vonatkozása van. Pl. ír a magyar -t kicsinyítő képző, a -gy denominális képző, a *kel*, *mál/mell* vagy az *út*, *vág*, *vég* szavak szamojéd megfelelőiről (Györke 1937, 1940, 1941, 1944).

Ezek hagyományos filológiai eszközökkel készített korrekt írások, de – mint általában az etimológiák – jobbra múlandók (csak példaképpen említem, hogy a múlt és a jelen kiemelkedő etimológusai-szótárkészítői százszámra ontották magukból a szómagyarázatokat, ám ezeknek csak kis töredéke bizonyult maradandónak). A hazai szakmai fórumok mégis kedvezően fogadták Györkének e cikkeit, ahogyan azt a Szily jutalom indoklásából is tapasztaljuk: „...igen helyesen érezte meg a fiatal szerző, hogy az uráli nyelvekre vonatkozó ismereteit ...eredeti szempontjait ...közelebb kell hoznia a magyar nyelvtudományhoz...” (l. MNy XXXVII /1941/, 60–61). Munkásságának ebbe a vonulatába sorolható az a köszöntés, amellyel hajdani professzorát, az akkor 80 éves Zolnai Gyulát méltatja (Györke 1942a). Ebben nemcsak arról emlékezik meg, hogy 1930-ban Zolnai nyugdíjba vonulásakor „az elárvult tanítványok nevében lankadatlan munkakedvet, Isten áldását kívántuk jószívű, mindig igazságos, szeretett professzorunknak...” és hogy a 80. életév küszöbén most megújítják e kívánalmakat, hanem az is a nyilvánosság elé kerül köszöntőjéből, hogy az egyetemista Georgovits általános nyelvelméleti érdeklődését is Zolnainak köszönheti, aki bevezette a nyelvre vonatkozó általános – akkor még nyilván újgrammatikus – ismeretek vidékére.

Már észtszrzsági munkáiban is sűrűn hivatkozik több általános, nyelvészeti vagy éppen filozófiai természetű munkára, budapesti meglepedésének legemlékezetesebb fejleménye mégis a Laziczius Gyulával való ismeretség és beszélgetéseik hozadéka: Györke nem pusztán Laziczius munkásságát ismeri meg, hanem forgatja a *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* köteteit, ismerkedik Karl Bühler *Sprachtheorie*-jával, és mindazon elvi kérdéseket fejtegető írásokkal, amelyek a nyelvre általában vonatkoznak. Elméleti érdeklődésének megújulása egy három külön egységből álló cikksorozatban mutatkozik meg, ahol az egyes cikkeknek más-más címük van, de témájuk egy azonos gondolati sor füzérébe fonja őket. Közülük kettő a *Nyelvtudományi Közleményekben*, egy pedig a *Melich Emlékkönyvben* jelent meg.

E tanulmányok közül első a *Volt-e a magyarban -u-, -ü- praeteritum-képző?* (Györke 1941a), melyben azt az – úgy látszik kiirthatatlan – nézetet cáfolja hatásos és józan érvekkel, amely szerint a címben szereplő múltidő-jel valaha is létezett volna a magyarban. Igaz ugyan, hogy Györke szempontjai Bárczi Gézárt bizonyára meggyőzték (Bárczi 1958, 54–55), s nyilván engem még jobban (Hajdú 1966, 1989⁵, 73), a későbbi magyar nyelvtörténeti szakirodalom reprezentánsait azonban nem (pl. Benkő 1980, 213–217; Abaffy 1991, 114, uő 1992, 209). E tanulmányban Györke négy fő érvet tárgyal, amelyek a -u- stb. (= *w < ?*k) praeteritum (igenév?) feltételezése mellett szólnak. Ezek közül bizonyára a legfontosabb a *lesz, tesz, vesz* típusú *sz-szel* bővülő *v-* tövű igék régies *lők, lől, lőn* paradigmásora, melyet a hagyományos analízis akképp magyaráz, hogy ha az utolsó elem *Vx1–3*, a *tő* pedig *le-*, akkor a köztük helyet foglaló *w* (HB *levn*) csak praeteritum jelnek értelmezhető. Ezzel szemben Györke a strukturalista hagyománynak megfelelően azzal érvel, hogy meghatározott (grammatikai) funkció jelöléséhez nem feltétlenül szükséges külön jelölő elemet alkalmazni, grammatikai elemek jelöletlenül is maradhatnak, ha a velük szemben álló ellentétpárok jelöltek. Györke példákat hoz az osztjából és szamojéd nyelvekből arra, hogy a grammatikai morfémaival jelölt jelen idő mellett a múlt idő jelöletlen is lehet, s ezen az elvi alapon, meg a magyar *teü-* (*tew-*) tőnek a finn *teke-* megfelelőjére hivatkozva a tőhöz tartozónak tartja a mások által praeteritum-jelnek mondott glide-ot. T. i. a finn *teke-* és egyéb rokon nyelvi megfelelők alapján e szóban *-k- előzmény rekonstruálható, amelynek a magyar *tev-* (<**tew-*) kiválóan megfelel. A szó igeminőségénél fogva időjel nélkül is befejezettségre vonatkozik, így múlt idejű értelmezése – zéró morfémaival – nem meglepő, pláne, hogy vele szemben egy -sz- gyakorító elemű forma látja el a jelenidő szerepét. Hasonló a helyzet – ha nem is értelmezi mindenki teljesen azonosan – a *vesz-/vev-, lesz-/lev-* tövekkel.

A tárgyalat állítólagos múlt időjel egyéb közvetett bizonyítékait (a nyelvjárási *várónk*, a tárgyias múlt P11. *kérők*, ill. a HB *hadlaua* típusú alakokat) könnyedebben is meg lehet magyarázni: a két elsőül említett forma analógikus magyarázata mellett érvel Györke, ahol t. i. a feltételes módú ősmagyar *-ney/-neü-* > mai *-né* (< PU *-neke-) + *Vx*, ill. ezek magánhangzó-asszimilációs párijai (*-ná-, -nő-*) voltak a paradigmasor átrendeződésének alapjai. A *hadlaua* típus esetében pedig hiátustöltő hangot vél korábbi értelmezésekkel egyetértően.

E cikk érvelésének egy fontos részletére – a jelöletlenség ügyére – visszatér részletesebben *Adalék a szamojéd igeidőalakok kérdéséhez* című közleményében, amely az előbb tárgyalttal egyszerre jelent meg (Györke 1941c). A két cikk kitűnően kiegészíti egymást, mert ebben meglehetősen részletességgel bemutatja az időértékekkel összefüggő álláspontját. Abból indul ki, hogy Castrén annakidején a szamojéd időkate-

góriákat „erste Zeit”, „zweite Zeit”, „dritte Zeit” néven különböztette meg, ami tulajdonképpen úgy értelmezhető, hogy e nyelvek időkategóriái más nyelvekben megszokott időjelölési eljárásoktól merőben eltérnek. Megfigyelései alapján tehát a szamojedisztika múlt századi nagymestere arra a konklúzióra jut, hogy „...die allgemein gangbaren Benennungen der Tempora /sind/ wenig geeignet die Zeitbestimmungen in dieser Sprache auszudrücken” (Castrén 1854, 374).

Györke azonban mégis elemzi az akkoriban szűkösen rendelkezésre álló igei szerkezeteket, funkcióikat s az előző cikkében említett tételt ezúttal bővebben kifejtve megerősíti azt a véleményt, hogy a jurák-szamojéd igeragozási rendszerben az időjel nélküli, vagyis zéró morfémás formák (tő + Vx) a tartós (duratív) „történésminőségű” igék esetében jelen, a momentán „történésminőségű” igék esetében (alig)múlt idő értékű (pl. *nu-dm* /tő + Vx1/ ‘ich stehe’ vs. *to-dm* ‘ich kam /soeben/’). Ő az tehát, aki természetesen mások – pl. Lehtisalo, Prokofjev – példáit felhasználva (és Budenz fordításait esetenként korrigálva) első ízben utal arra, hogy milyen összefüggés lehet fel az igék akcióminősége és időértéke között. Az igék akcióminősége persze különböző képzőkkel megváltoztatható, ami az időértékben is változást okoz (kiegészíti mindezt a különböző igenevek, sőt egy múlt időjel alkalmazása is). Ezek szerint Györke két ragozási rendszer jelenlétét bizonyítja: a jeltelen paradigmasorban az időhöz való viszonyulás az ige akcióminőségétől függ, azaz hol jelen, hol múlt értékű, a másik jelezett paradigmasorban (ahol tehát különböző momentán, continuatív és egyéb képzők, vagy a múlt -s jel stb. járulnak a tőhöz) az időérték mindenekelőtt ezek függvénye. E sajátos igeidő-használati módokra Györke más nyelvekből is tud példákat és fejtegetései jó részét ma is helytállóak. Mindenképpen ő volt az első az uráli nyelvészetben, aki az idősíkok kutatásában bevezette az Aktionsart fogalmát, amely azután napjainkban az igei aspektus fogalommal bővítve (vagy egybemosva) általánosan produktív és preferált tematikává lett. Végigvonul egyébként Györke gondolatmenetén az a szándék, hogy nem izolált elemeket akar vizsgálni, hanem a konkrétan működő rendszereket. Ekképp nézetei Laziczius (1933) gondolataival is szoros rokonságot mutatnak, aki Klemm Antalnak azt a nézetét bírálja, amely szerint „a finnugor igealakok ...eredetileg semmiféle időt nem fejeztek ki”. Kora nyelvészeinek idő- és módszemléletét Horgerre is kiterjedve keményen bírálja egy későbbi munkájában is (Laziczius 1942, 214). Meg kell jegyezni ezzel összefüggésben, hogy az ötvenes évek végéig – ha nem tovább – megtalálható a hazai magyar nyelvtörténetben az a szemlélet, amely szerint a finnugor alapnyelvben nem voltak eszközök az igeidő kifejezésére (Berrár 1957, 23). Györke viszont megalapozta azokat a későbbi uráli nyelvészeti fejtegetéseket, amelyeket az alapnyelvi igeragozási rendszerek működéséről első ízben én próbáltam meg felvázolni (Hajdú 1966, 71–78), s amelyet a későbbi kutatók további fejtegetéseikkel és konkrét rekonstrukciós javaslatokkal sokkal árnyaltabban és bővebben fogalmaztak meg.

A cikksorozatot befejező harmadik közlés már teljesen általános jellegű igénynyel lép fel. Ez az *Emlékkönyv Melich János születésnapjára* (1942b) című kötetben jelent meg *Az igeidő* címen (95–103).

Az igeidő fogalmának tartalmát Wundt és magyar követői nézeteinek a bírálatával ismerteti. Wundt véleményét egyszerűen abban foglalhatnánk össze, hogy ő a ‘tisztá időfokozatok’ aktuális értékét az egyén pillanatnyi objektív tudatállapotának függvényeként kezelte. Györke nem ért egyet ezzel a nyelvlélektani szemlélettel, amely szerint tehát a beszélő tudata szubjektív módon adná meg a történések időrendjét. Vitatható a ‘tisztá időfokozat’ fogalma is, legalábbis ez derülhet ki Györke írásából,

amely tagadja az időkategóriának a beszélő állásfoglalásától való függését. Mindezt jóval bonyolultabban képzelel el és Bühler nyomán utal arra, hogy ha a nyelv messzeágazó és többjelentésű szimbólumrendszert alkalmaz a nyelv tényeinek jelölésére, akkor az időszituációk megkomponálására is érvényes ez a tétel, azaz a beszélő eleve és szükségszerűen többértékű jeleket képes időjelölésre használni. E jelek pedig kollektív tartalmúak, nem egyedien szubjektívak. Ezzel voltaképpen Györke cáfolja azt a vélekedést is, hogy időmérőeszközökkel végzett objektív időelemzés az 'átképzeléses' metodika alkalmazásával módot nyújthatna egy-egy igealak tetszőleges időszituációba helyezéséhez. Ez a módszer ugyanis eltüntetné az igei paradigmarendszer funkcióját. E fejtegetésekbe Györke árnyalt gondolatokat (vagy inkább tényeket) is beleszó, amikor kijelenti, hogy a tényleges időérték az igejel paradigmasorán kívül annak több egyéb tulajdonságától – nevezetesen az akcióminőségtől, módértéktől – is függhet. Az időjelölésnek egy bonyodalmas láncolata kezd kibontakozni előttünk. Végülis Györke a következő meghatározással fejezi be cikkét: „...az igeidő az igejel olyan időre vonatkozó kollektív természetű értéke, amely függő viszonyban van a vele rendszert alkotó többi tag időértékével s ugyancsak kapcsolatban lehet az igejel történésmínőségével és módértékével.” (103).

A kérdés természetesen jóval komplikáltabb annál, hogy egy rövid mondatban teljesértékű meghatározását fogalmazhatnánk meg. Györke érdemét mégis abban vélem megtalálni, hogy felismerte az időbeli szituációk és relációk összetett voltát és hogy az időviszonyokat egy-egy nyelv funkcionáló rendszerének egészéből javasolta kutatni. Ezzel Györke végleg elkötelezte magát az akkori strukturalista irányzatok mellett. Sőt, azt is mondhatnám, hogy bizonyos szempontból előre vetít olyan kutatási szempontokat, amelyeket a mai modern (generatív) elméleti nyelvészet reprezentál. Pl. azzal, hogy ő nem pusztá morfológiai kategóriát lát az igeidőben, hanem olyan nyelvi kifejezési lehetőséget, amelynek kiterjedt mondattani, morfo-szintaktikai és szemantikai feltételei is vannak.

Látványosan ilyen irányban próbálja megvilágítani az újabkori nyelvelmélet az idő fogalmát azzal, hogy különbséget tesz a külső és a belső idő kategóriája között. Az előzőt deiktikus kategóriaként hármasszempontrendszerrel jellemzi, a beszédidő, a referenciaidő és az eseményidő szubkategóriák alkalmazásával, melyek a megnyilatkozás időpontjához igazodnak és egymás közti viszonyuk eligazít a mondatban elhangzottak időkörményeiről. A mellette szereplő belső idő ettől különböző komplex szereplője az időértékek kifejezésének s ez a sokféle (modális és egyéb) elemen kívül az igei aspektus kiemelkedő fontosságát is magában foglalja, hiszen a konkrét szituációk időstruktúrájának meghatározó eleme. Voltaképpen ez olyan pont, ahol a Györke által oly sokszor hangoztatott 'történésmínőség' (= akcióminőség) szerephez juthat, t. i. Györke és részben az őt követő szakirodalom az akcióérték és az aspektus fogalmát kissé összezilálta és egyes nyelvek aspektus-viszonyaiban akcióminőséget állapított meg. Az aspektus, akcióminőség (és mód) meg az idő fogalom kapcsolódásairól l. Kiefer (1989: 146 kk; 1992: 801 kk.).

Györke legismertebb – s egyben életének utolsó – műve a *Tő, képző, rag* (Györke 1943), amely alcímében *Szó- vagy jelrésztan*-nak titulálja témáját. A bevezető részben tisztázza a főcímben megnevezett T-K-R kategóriák jellemzőit. Véleménye szerint ezek nem nyelvi absztrakciók, hanem a prágai nyelvész kör meghatározását követve (Projet 1931, 321) olyan morféma-egységek, amelyek további kisebb funkcionális egységekre nem bonthatók. További sajátosságuk, hogy önállóan nem jelennek

meg a nyelvben, hanem a nyelvi jelrendszer tagjaiként csak más önálló morfémákhoz kapcsolva – az egymás közötti viszonyrendszertől függően – jutnak érvényre. A 'Wortelement' (= szórész, jelrész) terminus bevezetésével Györke meghonosítja a morféma fogalmát – sőt megelőlegezi a szabad és kötött morféma megkülönböztetést is – az uráli nyelvészetben. A szó- vagy jelrésztan területét nem a szóképzés tanba, sem az alaktanba, sem a szótanba vagy mondattanba nem óhajtja beszorítani, hanem a nyelvtannak egy új fejezetét nyitja meg, amely természetesen az előbb említett nagyobb területeken érhető tetten. Tehát ebbe a diszciplína-részbe tartozna a tő (amely a domináló tárgyi jelentést hordozó szórész), a képző (vagyis a jelentésmódosító elem) és a rag (az alaki-grammatikai viszonyhordozó). A tövek – ragok – képzők kategóriáknak szerinte olyan közös problémáik vannak, amelyek külön tárgyalást igényelnek, bár a mondattantól a fonológiáig a nyelv minden szintjével állandó kapcsolatuk van és a nyelvek rendszereinek változásaiban nem egyszer lavinákat indíthatnak el.

A T-K-R változásainak hatását a nyelv egyéb részrendszereinek átalakulására példaként is illusztrálja: a magyar időjelölés átstrukturálódása területéről, a duális elvesztéssel összefüggően a többesszám (és az egyszám) értékváltozásaira utalva, vagy a lapp esetrendszer egyszerűsödésének következményeit szemléltetve.

Ezek után egy újabb szakaszban meglehetősen bő terjedelemben elemzi a szórészek egymás közötti viszonyait, tehát azokat az eseteket, amikor a tő a hasonlóság – a rag a különbség kifejezője (pl. egy igeragozási paradigmában), vagy amidőn a tő fejezi ki az eltérést – a rag vagy a képző pedig a hasonlóság hordozója, és olyan példákat is említ, amikor a tő és a rag közösen fejez ki összefüggést – szemben a képzővel, amely a különbség kifejezője (pl. m. *élegetek* – *éledek* – *élesztek*). Ennek a szakasznak az a feladata, hogy bemutassa: a szórészek rendszerfunkciójának csak a szavak rendszerén belül van szerepe, azaz olyan képessége, amely által a szórészek a befogadó szón kívüli egyéb szavak azonos szórészeivel a hasonlóság vagy különbözőség állapotába kerülnek, miközben a velük szót alkotó szórészek az egyes szavak között funkcionális ellentétet hoznak létre. Ezeknek az egymást keresztező nyelvi síkokban előforduló jelrészeknek tehát minden bizonnyal szerepük van a rendszer viszonyhálózatának felépítésében.

Györke bemutatja, hogy a nyelvészeti diszciplína különféle osztályozásaiban (pl. Paul, Ries, Saussure, Jellinek, Simonyi, Gombocz, Klemm) milyen szerep jut a szórészeknek. Ennek az a célja, hogy megvilágítsa: a T-K-R szórészeknek egységes külső kapcsolatuk van, viszont belső sajátágaik eltérőek. Megállapítja továbbá, hogy a szórészeknek olyan képessége van, hogy a vele kapcsolatba került szót a többi szóval kapcsolatláncba fűzze egybe. Ha pedig ez így van, akkor indokoltnak látja a T-K-R körüli kérdéseket egy szó- vagy jelrésztanak elnevezett külön (al)diszciplína keretében tárgyalni. A nyelvészet ebbe a fejezetébe tartozhatnak efféle kérdések, mint pl. a szórészek kapcsolódási sorrendje, ezek esetleges eltérései az egyes nyelvekben, funkcióik alapos vizsgálata, a tővel való viszonyuk, a szórészek fúziója révén kialakult komplex morfémák kérdése, az alternációk vizsgálata, a szórészek fonológiai szerkezete stb. Mindezek eddig a nyelvészeti szintek különböző fejezeteiben tárgyaltattak. Az ezekre vonatkozó példák főleg uráli nyelvekből származnak és a szinkronia meg a diakronia szempontjából egyaránt foglal kozik velük. Ezekre az elemzésekre itt nem térek ki, hiszen az uráli nyelvészet újabb eredményeibe jórészt beépültek.

Említettem, hogy Györkének ez a tanulmánya fontos kezdeményezés a finnugrisztika történetében, mert első ízben indítványoz egy olyan vizsgálati területet,

amely nem csak az uráli nyelveket érinti, hanem a nyelv általános elméletében is hasznosan alkalmazható. Az általa említett javaslatok jól illeszkednek a morféma-kombinációk későbbi kutatásához, amely az utána következő évtizedekben központi témák egyike lett és több irányban volt bővíthető. A morféma-kombinációknak, morféma-kombinációknak a beszéd-folyamatban történő elemzése során az osztályozás kérdése pl. elég nagy teret kapott. Ennek végeredményeképpen olyan struktúraformák is felszínre kerültek, amelyek morfo(fo)nológia, morfonematika, morfo-szintaktika stb. néven váltak ismertté, s ahol a morféma-kombinációk alkotóelemei (morfok) mellett azok szupraszegmentális jegyei is nyomtatékkal kerültek tárgyalásra. A morféma fogalma ezekben az újabb vizsgálatokban továbbra is a nyelv legkisebb jelentéssel (funkciós) egységét jelenti, amely a beszéd (a mondatok, szerkezetek, szavak) disztributív tárgyalása során kerül bemutatásra pl. abból a szempontból, hogy miképpen kapcsolódik egyik a másikhoz. E szerint különbözik a szabad (önmagában is helyt álló) morféma a kötöttektől, amelyek önállóan nem jelentkezhettek (suffixumok). A szabad morféma-kombinációk között vannak olyanok, amelyekhez nem csatolnak kötött morfémat (ilyenek a kötőszók, indulatszók, módosítószók nagy része), a szabad morféma-kombináció többsége azonban a kötöttek befogadására van predesztinálva, vagy az egymással való összetételre. Egy másik tárgyalási szempont viszont a morféma-funkciójára vonatkozik, a szerint, hogy milyen információt hordoznak. Ebből a szempontból nézve a törmorféma szembeállítható a grammatikai morféma-val. Az előbbi lexikai ismeretek hordozója, az utóbbi pedig nem a tárgyi jelentésre utal, hanem a szintaktikai (paradigmatikus) viszonyokat tükrözi (ilyenek pl. a suffixumokon kívül a partikulák, névutók, határozószók stb.). További részletekbe nem óhajtok belemenni: ennyi talán elegendő annak szemléltetésére, hogy Györke 'elemtanak' is nevezhető kísérlete jó úton haladt és javaslatai harmóniában vannak újabb nézetekkel a morféma-kombinációk kapcsolatban (ezzel kapcsolatban három hozzám közel álló szerző műveire hivatkozom: Hockett 1963, 129 kk., 271 kk.; Lyons 1971, 180 kk.; Martinet 1966, 25, 91–92, 110 kk.).

Van azonban egy-két olyan részlet Györke tanulmányában, amelyhez további megjegyzéseket fűzhetünk. Az egyik észrevétel a szótőre vonatkozik. Nyilvánvaló, hogy – ahogy Györke is mondja – az *ad-ok*, *ad-sz*, *ad-θ* paradigmasorban az *ad-* tö szerepel, s az egyes 3. személyű alakban a másik két jelölt személlyel szemben *θ* morféma rejtőzik. Más esetekben viszont több tövű morféma-kombinációval kell számolnunk, amelyek meghatározott feltételek között használhatók (pl. finn *näke-*, *näe-*, *näh-* <: *nähdä* inf.). A *vartaló*, *talo* szabad morféma-kombinációk tölalakja viszont megegyezik a bázis-morféma-val, s ehhez a kissé homályosan 'toldalék'-nak is nevezett suffixumok közvetlenül csatlakoztathatók. A több tövűeknél és a *talo* típusban aligha van értelme a *θ* morféma feltevésének (a *näe* impSg2-ben ui. szóvégi aspiráció jelentkezik disztinktív funkcióban, a *talo* típusú változatlan 'tövű' szavakban pedig pusztán formalitás volna a nominatívusban *θ* morfémat sejtetni). A szótő erőltetése tehát szerintem elméletileg nem mindig védhető. Ezzel kapcsolatban emlékeztetni szeretnék pl. a magyar *jer*, *gyere* és a *jön-* viszonyára, ahol az utóbbinak az előző kettő tövéként való magyarázata kissé bonyodalmasnak tűnik. Analóg helyzetek fordulnak elő az olyan kiegészüléssel esetekben, mint pl. a magyar *egy* vs. *második*, finn *hyvä* : középfok *parempi* 'jobb'. Ugyanígy nem lehet közös tövet találni az angol *to go* : Past *went* formák között, hiszen ezek is szuppletívvisztikusak, akárcsak a *be – is – were* esetében. A *went* egyes és többes 1–3. személyű alakjai egyformák lévén pedig – a *talo* típushoz hasonló módon – szintén szükségtelen volna bennük *θ* morféma-kombinációkat látni, mert ez arra kényszerítene, hogy

elválasszuk egymástól a Sg1-Sg2 stb. \emptyset morfémáit (\emptyset^1 sg, \emptyset^2 sg, \emptyset^3 sg ...). Ez utóbbi jelenség persze kevésbé jellemző az agglutináló nyelvekre, de annyi talán megengedhető tétel lehet, hogy az agglutináló nyelvekben a szabad morféma tárgyi jelentést hordozó tövária (alloformja) nem mindig kötelező.

Az is nyilvánvaló, hogy az agglutináló típusú nyelvekben a suffixumok (affixumok) száma és előfordulási gyakorisága nagyobb mint a flektáló vagy izoláló nyelvekben. Bizonyosan ez is az egyik oka annak, hogy az uráli nyelvészetben a suffixumoknak három kategóriába sorolását indítványozta a nyelvészeti kutatás, és bevezette a képző – rag – jel közötti megkülönböztetést, az utóbbiak közé sorolva a többes-, duális-, mód-, időjelek és hasonlók (pl. újabban a birtokos személyjelek) csoportját. A jel műszó arra utalna, hogy ezek a töv tárgyi jelentésén nem változtatnak, a mondatban viselt viszonyító szerepekben sem lényegiek, hanem egyféle többletinformációt nyújtanak az adott morféma mennyiségéről, tartamáról, minőségéről (aspektusáról), személyes kapcsolatáról, egyedítéséről stb. A magyarhoz hasonlóan a finn nyelvteni terminológia is különbséget tesz a johdin (= képző), pääte (= rag) és tunnus (= jel) között, viszont az affix, suffix szavakat preferáló nyelvek csak bizonyos körülírásokkal tudják e hármasságot kifejezni (Ableitungssuffix – derivational suffix; Kasussuffix – inflectional affix, v. case suffix; Pluralzeichen, Modalzeichen – plural marker, modality marker stb.). Lehetnek a jel terminusnak ellenzői, de Györke bizonyosan nem volt az, s ezért esetleg különösnek tűnhet, hogy említett tanulmánya címében a képző és rag mellett nem szerepelteti a jel-tartomány nevét. Meg kell azonban említenünk, hogy a cikk szöveganyagában több helyütt használja összetétel 2. tagjaként a jel kifejezést (pl. számjel, időjel, módjel: Györke 1943: 9, 27, 69 stb.). Mindez arra utal, hogy a jel kihagyása a címből tudatos volt.

Ennek okát abban látom, hogy Györke megismerkedve Saussure nézeteivel a negyvenes évekre elkötelezett híve lett a strukturalista irányzatnak. Ennek cikkeiben, egyetemi előadásában, magánbeszélgetéseken minduntalan hangot adott. Nem győzte bizonygatni a nyelvi jelenségek és tények jelszerűségét. Ismerte a nyelvi jel feladatait és hirdette azt a Saussure-i tanítást, hogy a nyelvi jelek egyidejű rendszert alkotnak, meg hogy ebből mi minden következik. A JEL terminust tehát ő következetesen a language sign, pontosabban *signifiant* értelemben használta és nem egy suffixumfajta jelölésére. Ez állhatott annak háttérében, hogy e jelentős tanulmány címéből a jel szót – mint 3. suffixum-állapot nevét – száműzte. Nincs kizárva azonban, hogy a képző – rag – jel szétbontása ügyével kapcsolatban később ő is foglalkozott volna, hiszen ez a jeltan egyik lényegi kérdése lehet. Neki nem volt rá lehetősége, ez már utódaira-követőire várt. (L. pl. Kenesei 1998.)

A *Tő, képző, rag* szerzőjéről pozitív képet kapunk, főleg akkor, ha arra gondolunk, hogy az általa kezdeményezett stúdiumok – ha nem is elkülönülő részdiszciplínaként – a morfémakutatás különböző területein beépültek a mai nyelvészet témakörei közé.

Györkének voltak egyéb ambiciózus tervei is. Szeretett volna egy általános nyelvészeti könyvet írni. Ennek a szándékának töredékes nyomait hagyatékában feltűnik. Halála után ui. özvegye Lakó Györgyöt és engem kért fel ennek megítélésére. Kézirati hagyatéka jobbára olyan tetemes cédulaanyagból állt, amelyet a *Wortbildungslehre* készítése során gyűjtött s ennek is főleg a szamojéd adatbázisát őrizte, nyilván későbbi szándékok megvalósítása érdekében. Ezen kívül találtunk sok kéziratos jegyzetet jobbára általános nyelvészeti könyvekből, valamint egy töredékes fogalmazványt

nyelvtudományi alapkérdésekről. Nem tudom, hogy ezt ebben a formában publikálni kívánta-e, mindenesetre ez a töredék is valamelyes képet ad törekvéseiről, s ezért e följegyzéseket egybe szerkesztve sajtó alá rendeztem *Nyelvtudományi alapelvek* címen (Györke 1947), amely ilyenformán mentorom utolsó, posztumusz munkája lett.

Ebben a Saussure-tól és Bühler-től meg követőiktől kezdeményezett és tovább fejlesztett tételből indul ki, amely szerint a nyelv jelek rendszere és e felfogás képviselőinek vélekedését saját észrevételeivel iparkodik kiegészíteni-árnyalni. Talán itten világosodik meg legjobban, hogy Györke felfogása a nyelvről szorosán a svájci, ill. bécsi-prágai mesterek munkásságára épül. Elfogadja pl. Saussure-nek azt a véleményét, hogy e rendszer szintagmatikus és asszociációs viszonyok hálózatából alakul, az utóbbiakra azonban más elnevezést javall, nevezetesen „belső nyelvi kapcsolatok”-nak nevezi az asszociációs viszonyokat, mert úgy észleli, hogy ezek nem ábrázolódnak, végső soron jelszerűtlen elemek (Györke 1947, 2–3). Meg kell jegyeznem, hogy a Saussure-i asszociációs viszonyokat később – Hjelmslev kezdeményezésére – paradigmikus viszonyoknak minősítették, s így is emlegették (l. Telegdi 1977, 120, 253), ami voltaképpen feleslegessé is teszi Györke módosító indítványát. Arra viszont Györke cikke lehetőséget ad, hogy emlékező rokonszenvvel említsük Györke itt leírt – de előadásaiiban sokat említett – vélekedését, ha akarom meghatározását, amely szerint a nyelv „jeleknek, jelszerű és jelszerűtlen” kapcsolatoknak a rendszert képező kapcsolathálózata (Györke 1947, 3).

A közzétett írás nyilvánvalóan a *Tő, képző, rag* gondolatvilágában fogalmazódott meg és vitázik is Lazicziusszal, aki Bühler-t tolmácsolva kifejti, hogy a nyelvi ábrázolás két csoportját a nyelvi jelek és a mezők tartománya alkotja. Györke alapján egyetért a nyelv kettős tagozódására vonatkozó alaptétellel, de ezt részletezni iparkodik és bonyodalmas részletjavaslatokat terjeszt elő kiegészítésül. Ezeket itt nem részletezem, mert bizonytalan vagyok most már abban, hogy Györke ezt a kéziratí vázlatot publikálásra alkalmasnak vélte-e, olyannyira töredékes. Mindenesetre tény, hogy ezek a gondolati kiegészítések tulajdonképpen a jelszerű és jelszerűtlen elemek szerepvállalására vonatkoznak s ezekkel összefüggésben tesz néhány valóban gondolatébresztő megjegyzést.

*

Györke József hivatali-könyvtárosi munkásságát Tolnai (1946, 3–4) méltatja. Többek között ezt olvassuk itten: „Györke igényes, vezetői képességeit bizonyítja, hogy a Könyvtár helyreállításával, használhatóvátételével párhuzamosan, a súlyos dotációs viszonyok és az infláció nehézségei közepette is szem előtt tartotta az intézmény tudományos feladatait. Fáradságot nem kímélve szerezte meg a felszínre került muzeális értékű könyv- és kéziratanyag megvásárlásához szükséges fedezetet és megeremtette a lehetőségét a Széchényi-Könyvtár tudományos kiadványai újraindulásának. A nagy múltra visszatekintő kiadványok újraindulása mellett a Könyvtár régi tervét viszi tető alá a Nemzeti Bibliográfia füzeteinek megindításával. A Könyvtár vezetésében, jövőre vonatkozó terveiben mindég a tudomány magasrendű igényessége lebegett szemei előtt. Új tisztviselők alkalmazásakor tünt ki ez legjobban: a szaktudás, a tudományos képzettség volt a felvétel első, elodázhatatlan kritériuma. /Bek./ Fiatalon ment el közülünk...Negyvenesztendőskorában, 1946. szeptember 11-én halt meg, egy esztendőnél kevéssel hosszabb könyvtárvezetői szolgálat után...Györke József vezette ki

Magyarország első könyvtárát a háború és Budapest ostroma utáni elesettségéből és ő vezette az újjáépítést egészen addig az állomásig, midőn a rendszeres tudományos munka megindulhatott.”

Nyelvészeti munkájáról is jelent meg méltatás halála után. Egy vele nagyjából egyidős, de konzervatívabb szemléletű nyelvész megdicsérte munkásságának eredményeit, elismeréssel szólt „fiatalos hevéről”, amely némely munkájára (pl. *Wortbildungslehre*) jellemző volt s mely bizonyos „hibák” formájában testesült meg, ámde egész tevékenységének értékelésében végülis jó véleménnyel van s megemlékezését méltó módon e szavakkal zárja: „Györke Józsefben a magyar nyelvtudomány nem egyszerű munkását, hanem valóságos rajongóját veszítette el. Sírjánál a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében Zsiri Miklós elnök búcsúzott el tőle, rámutatva arra a veszteségre, mely Györke József halálával a magyar nyelvtudományt érte, s kifejezve azt az őszinte fájdalmat, mely korai távozása miatt az egybegyűltek szívét eltöltötte.” (Lakó 1947, 79, 80).

Noha a negyvenes évek végén nyelvészeti szakfolyóirataink kiadási (ill. kiadatlansági) nehézségei miatt egyebütt nem jelent meg szakmai értékelés Györkéről, a szerző Györke születésének 90. és halálának 50. évfordulóján kötelességének tartotta, hogy tanára életművéről áttekintést adjon, hogy méltó módon kerüljön be a magyarországi uráli nyelvészet történetébe. Igaz, az elmúlt években elhangzott néhányszor egy-egy méltató szó Györke érdemeiről, s ennek kapcsán említés történt arról, hogy milyen kimagasló szerep várta volna Györke Józsefet, ha megadatik neki még néhány évtized. Méltányoltuk példás pályáját, amelyet elkezdett és amely predesztinálta volna őt, mint legalkalmasabbat a magyar és általában a finnugor nyelvészet kutatási eljárásainak modernizálására (l. Hajdú 1956: 56, 1987: 426, Labádi 1987: 78–79). Vannak ugyan még mohikánok rajtam kívül is, hiszen jól emlékeznek Györke egyetemi tevékenységére Vértes Edit, Kázmér Miklós, Sal Éva, Turchányi Ágota és talán még mások is, de legközvetlenebb tanítványa, aki pályafutását elsősorban neki köszönheti, mindenekelőtt e sorok írója volt és már régóta nyomaszt annak az adósságnak a terhe, melyet ezzel a portrévázlattal törleszteni igyekezek.¹

Végigtekintve munkáit, látható, hogy tulajdonképpen nem írt sokat, de amit írt, az jó volt, s ezt az idő jobbra igazolta. Ide tartoznak új kezdeményezései pl. a szuppletivizmus kutatásáról, az uráli képzőmonográfia és a vele kapcsolatos szófajelméleti eszmefuttatás, az igeidő kifejezésének módjairól írt tanulmányai beleértve az akcióminőségre vonatkozó észrevételeit, valamint az aspektológia és modalitáskutatás fontosságát előrevetítő megjegyzéseit. Példát adott nekünk az elmélet iránti elkötelezettségéből: ez a szándéka legtöbb munkájában tetten érhető, mindenekelőtt azonban élete utolsó tanulmányában (1943) nyilvánul meg az általa javasolt új szubdiszciplína, az ‘elemtan’ vagy ‘jelrésztan’ kimunkálását célzó javaslatával. Nyíltan hitet tett a svájci-bécsi-prágai strukturalizmus mellett, s ezek – vagy újabb tovább fejlesztett változataik – terjesztésében nagy szerep várható volt rá. Meggyőző és szuggesztív előadási készsége, jó vitamodora nyilván jelentősen hatott volna az akkoriban konzervatívnak, vagy elméletietlennek tűnő magyar nyelvészetre. A magyar és az uráli nyelvészet jövőjének előkészítésében ennek ellenére bizony nem kis része van nemcsak szemlélet-

¹Ez a szöveg egy 1996. januárjában tartott előadás kibővített változata. Az előadás a piliscsabai Pázmány Péter Tudományegyetemen rendezett finnugor szemináriumon hangzott el. – Kéziratom elkészítéséhez sok értékes dokumentumot kaptam az OSzK 1945/46. évi működéséről Németh Máriától. Hálás köszönet illeti ezért.

módjának, hanem annak is, hogy feladataink közé sorolta a mondattant mint fontos kutatási területet és megújította a Halász Ignác óta eltűnt magyarországi szamojedológiaiát.

**

Kiegészítés: A Georgovits családnév mögött eddig – GyJ celldömölki születése okán is – a család nyugatdunántúli délszláv eredetét feltételeztem. Kiderült azonban, hogy édesapja – Georgovits József – budapesti születésű volt. A MÁV szolgálatában álló családfő szolgálati okból, mint távirtdavezető telepedett meg Celldömölkön és ott az akkori Kis-Czellen született Simon Máriával kötött házasságából született Georgovits József Imre nevű fia. A Georgovits név végső fokon a szerb-horvát Georgije névből ered és eredetileg Georgijevic-nek hangozhatott. A családnév Georgovits változata Kiss Lajos szerint talán „hangalakjában bizonyos fokig magyarosan” módosult forma. Vujicsics. B. Sztoján közlése szerint azonban Georgovics (Georgovits) néven a hazai szerb-ortodox egyház anyakönyveiben is található bejegyzések az ország különböző pontjain (sőt határainkon kívüli szerb településeken is), úgy hogy a családnévnek legfeljebb az írásmódjában lehetne magyar hatást feltenni. A család azonban a mi esetünkben – vallásukból ítélve – kétségtelenül horvát és nem szerb.

Szülei Györkét 1913-ban írták be a celldömölki r. k. elemi fiúiskolába, melyet 1917-ben jeles-dícséretes eredménnyel végzett el. Feltehetőleg ebben az évben költöztek Pécsre (János u. 20.), ahol az édesapa MÁV távirtda-felügyelői munkakörbe került. (Pécsi kapcsolataik egyébként régebbtől fogva voltak: fiuk keresztapja Miskrits Imre r. k. cipész, keresztanyja Ludwig Ágnes pécsi illetőségű lakosok voltak.) Tanulmányait tehát a neves városban folytatta, aholis a ciszterci rend pécsi főgimnáziumába írták be 1917 őszén.

Sajátos módon középiskolai tanulmányait meglehetősen hullámzó sikerrel végezte: eléggé szeszélyesen váltakoznak az egyes tárgyakból elért eredményei; egyik félévről a másikra képes bizonyos tárgyakból 1-2 jeggyel jobbat elérni az iskolai értéktől adatai szerint, ám ezekben semmi rendszeresség valamely tárgy javára nem mutatkozik. Jeles eredményt leginkább vallástanból, magatartásból, olykor énekből, földrajzból, netán testnevelésből ért el. Szóval – mint oly számos későbbi nagy ember – ő sem dicsekedhet kiváló középiskolai eredményekkel. Nem csoda tehát, hogy 1926-ban a VIII. gimnázium záróvizsgáján latinból és görögből ismét csak „elzúgatták” a jó ciszter atyák. A történet mégis sikeresen ért véget, mégpedig a székesfehérvári Szent István reálgimnáziumban 1926. szeptember 10-én végre leérettségizett (pécsi egyetemi anyakönyvi adat szerint) és reá 11 nappal beiratkozott a Pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem bölcsészkarára magyar-történelem-francia szakra (e harmadik szakot egy év múlva elhagyta).

Egyetemi éveiről most már némely részletinformációk is rendelkezésünkre állnak. Elsőül azt említem, hogy évfolyamtársai között több ismert személyiség nevét megtaláljuk: Droszt Olga (később az OSzK olvasószolgálatának vezetője), Hajdú Anna Helga (később Hantosné Hajdú Helga néven az OSzK Kézirattárának munkatársa), Kardos Tibor (irodalomtörténész, akadémikus). Egyetemi anyakönyvi lapokból megállapítható, milyen órákat hallgatott. Zolnai Gyulánál *Magyar hangtan, Finn olvasmányok, Nyelvészeti gyakorlatok, Jelentéstan, A finn nyelv hang- és alaktana, Magyar*

szóragozástan, *A magyar népnyelv, A magyar nyelv legrégebbi elemei, Magyar mondattan, Finnugor összehasonlító hang- és alaktan* címen meghirdetett órákat látogatta, melyek közül néhány több féléven át folytatódott. Finn nyelvi ismereteit az akkoriban ott lektorkodó Aarni Penttilä is gyarapította. Tanárai voltak még Tolnai Vilmos (irodalomtörténet), Vargha Damján, Holub József, Hodinka Antal (történelem; figyelemreméltó, hogy Hodinka az egyik félévben *Északi népek* címen is hirdetett órát, más alkalommal Hodinkának a kijevi és moszkvai fejedelemségek terjeszkedéséről, ill. a szerb nemzet történetéről és a keletrómai császárság történetéről, a szláv államok újkori történetéről szóló előadásait is felvette s ez finnugrisztikai érdeklődésével is könnyen összeegyeztethető.) Tanárai voltak még Birkás Géza (francia), Nagy József (filozófia, logika), sőt Felvinczi Takács Zoltán művészettörténész, akinek a távolkeleti művészetéről, valamint Szkítia, Irán és Turán c. óráit látogatta. Érdemjegyek az egyetemi anyagokban nem találhatók, azonban sikerét jelzi, hogy az egyetemi Almanach szerint 1929/30-ban azon 25 hallgató közé tartozott, aki fejenként 800 pengő közalkalmazotti ösztöndíjban részesült. Az is bizonyos, hogy Zolnai kedvelte (mint utolsó doktorandusát különösen), hiszen nyilván ő járta ki Györke számára azt az észtországi ösztöndíjat, amellyel Györke 1930-ban Tartuba utazott és rövidesen (1931) átvette a lektori posztot. Nyilvánvalóan 1930-ban változtatta nevét magyarrá. Doktori értekezése még Georgovits néven jelent meg, de Tartuban már Györke-ként fogadták. Kiss Lajossal teljesen egyetértünk abban, hogy ilyen szerencsés és „telitalálatos” névváltoztatást csakis a magyar nyelv történetében ismeretes személy tehet: a *Györke* lehet a *György* deminutív formája, előfordul a XV. sz. óta személynévként és helynévként a történeti Magyarország különböző pontjain, de egybecseng a kisütött kenyérhéj kimagasló domborulatának (*gyürke/györke*) a nevével is. – Források: Celldömölki plébánia anyakönyve 1906/106. sz., Vas megyei levéltár; A ciszterci rend pécsi r. k. főgimnáziumának Értesítője 1917/18 – 1925/26. iskolai évekből; a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Almanachja az 1929/30. tanévre, a Bölcsészkar anyakönyvi lapjai 1926-1930 között. A fenti forrásokhoz Pusztay János (Szombathely) és Fancsaly Éva (Pécs) kollégáim révén jutottam hozzá. Nagy köszönet mindkettőjüknek.

IRODALOM

- Abaffy Erzsébet 1991, 1992: Az igemód és igeidőrendszer, in: Benkő L. szerk. *A magyar nyelv történeti nyelvtana I-II*, Budapest, Akadémiai.
- Abondolo, Daniel 1998: Introduction, in: Abondolo, D. szerk. *The Uralic Languages*, London – New York, Routledge.
- Bándi Gáborné 1996: Huszonnyolc nap krónikája. Fejezetek a Magyar Nemzeti Múzeum történetéből; dr. Fettich Nándor főigazgatóhelyettes naplója 1945 január 16-tól február 12-ig, *Magyar Múzeumok* 1996/3, 24–27.
- Bárczi Géza 1958: *Magyar történeti szóalaktan I: A szótövek*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Benkő Loránd 1980: *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei*, Budapest, Akadémiai.
- Berrár Jolán 1957: *Magyar történeti mondattan*, Budapest, Tankönyvkiadó.

- Cassirer, Ernst 1923: *Philosophie der symbolischen Formen*, Berlin, Bruno Cassirer Verlag.
- Castrén, Mathias Alexander 1854: *M. Alexander Castrén's Grammatik der samojedischen Sprachen*, hrsg. von Anton Schiefner. St. Petersburg, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. (Reprint with a Foreword by P. Hajdú, Bloomington – The Hague, Indiana University, 1966 = *Uralic and Altaic Series* 53. – A *Nordische Reisen und Forschungen von Dr. M. A. Castrén* c. teljes Castrén életmű újrakiadását 1969-ben a Zentralantiquariat der DDR, Leipzig vállalta fel. A *Grammatik* ennek 7. kötete.)
- Györke József 1930: *Vogul jelzős szerkezetek = Specimina Dissertationum Facultatis Philosophiae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinqueecclesiensis* 21, Pécs, Dunántúli Könyvkiadó Rt.
- Györke József 1932: Tunnuseta omandussuhtest uurali keelis (Referat: Das unbezeichnete Besitzverhältnis im Uralischen), *Eesti Keel* 11, 179–183.
- Györke József 1934: Sugumeid -ng (-ngu) deverbaalse ja denominaalse nominaaltuletuslõpu ajaloojuurde (Referat: Beiträge zur Geschichte des deverbalen und denominalen Suffixes -ng), *Eesti Keel* 13, 45–57.
- Györke József 1935a: Ein denominales Nominalsuffix im Uralischen, *Ungarische Jahrbücher* XV, 317–318.
- Györke József 1935b: *Die Wortbildungslehre des Uralischen (Primäre Bildungssuffixe) = Bibliotheca Hungarico-Estica Instituti Litterarum Hungarici Universitatis Tartuensis* 15, Tartu, Krüger.
- Györke József 1936: *Das Verbum *lē- im Ostseefinnischen (einige Bemerkungen über das Suppletivwesen des verbum substantivum) = Bibliotheca Hungarico-Estica Instituti Litterarum Hungarici Universitatis Tartuensis* 19, kny <: *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis* B XL/2, Tartu, Krüger.
- Györke József 1937: A magyar -t kicsinyítőképző uráli megfelelői, *Magyar Nyelv* 33, 244–246.
- Györke József 1940: A -gy névszóképző, *Magyar Nyelv* 36, 34–41.
- Györke József 1941a: Uráli szóegyezések, *Magyar Nyelv* 37, 303–306.
- Györke József 1941b: Volt-e a magyarban -u-, -ü- praeteritumképző?, *Nyelvtudományi Közlemények* 51, 54–63.
- Györke József 1941c: Adalék a szamojéd igeidőalakok kérdéséhez, *Nyelvtudományi Közlemények* 51, 88–97.
- Györke József 1942a: Zolnai Gyula (születésének 80. évfordulóján), *Magyar Nyelv* 38, 321–325.
- Györke József 1942b: Az igeidő, in: *Emlékkönyv Melich János hetvenedik születésnapjára*, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 95–103.
- Györke József 1943: *Tő, képző, rag (szó- vagy jelrésztan) = Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 67, Budapest, kny. <: *Magyar Nyelv* 39, 111–136, 176–195.
- Györke József 1944: Uráli szóegyezések, *Magyar Nyelv* 40, 13–19.
- Györke József 1947: Nyelvtudományi alapelvek (s. a. rendezte Hajdú P.), *Magyar Nyelv* 43, 1–10.
- Hajdú Péter 1956: A szamojéd nyelvhasznítás Magyarországon, in: Bárczi G. & Benkő L. szerk. *Emlékkönyv Pais Dezső 70. születésnapjára*. Budapest, Akadémiai.

- Hajdú Péter 1968: *Chrestomathia Samoiedica*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Hajdú Péter 1987: *Die uralischen Sprachen*, in: Hajdú Péter–Domokos Péter: *Die uralischen Sprachen und Literaturen*. Budapest–Hamburg, Akadémiai & Buske Verlag 1–450 = *Bibliotheca Uralica* 8.
- Hajdú Péter (1966 =) 1989: *Bevezetés az uráli nyelvtudományba*, 5. kiadás, Budapest, Tankönyvkiadó
- Hajdú Péter 1996: Fettich Györkéje, *Magyar Múzeumok* 1996/4, 1.
- Hockett, Charles 1963: *A Course in Modern Linguistics*, New York, Macmillan.
- Kenesei István 1998: A toldalékmorfémák meghatározásáról, *Magyar Nyelvőr* 122, 67–80.
- Kiefer Ferenc 1983: *Az előfeltevések elmélete*, Budapest, Akadémiai.
- Kiefer Ferenc 1992: *Az aspektus és a mondat szerkezete*, in: Kiefer F. szerk. *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan* 801–886, Budapest, Akadémiai.
- Klemm Antal 1928: *Magyar történeti mondattan I/1*, 1–4. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia = *A magyar nyelvtudomány kézikönyve II/6*.
- Labádi Gizella 1987: *Unkarin fennougristiikan historia*, Turku = *Turun Yliopiston Yleisen Kielitieteen Laitoksen Julkaisuja* 32.
- Lakó György 1935: Györke J., *Die Wortbildungslehre des Uralischen* (rec.), *Nyelvtudományi Közlemények* 49, 394–397.
- Lakó György 1947: Györke József (nekrológ), *Magyar Nyelv* 43, 77–78.
- Laziczius Gyula 1933: A finnugor idők kialakulásának kérdéséhez, *Magyar Nyelv* 29, 18–25.
- Laziczius Gyula 1942: *Általános nyelvészet. Alapelvek és módszertani kérdések*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia = *Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály köréből XXV/2*, 214.
- Lehtisalo, Toivo Vilho 1936: *Über die primären ururalischen Ableitungssuffixe*, Helsinki, SUS = *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 72.
- Lyons, John 1971: *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, University Press.
- Mark, Julius 1925: *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen, I. Hälfte*, Helsinki, SUS = *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 54.
- Martinet, André 1966: *Elements of General Linguistics*, Chicago University Press = *Phoenix Books*.
- Projet 1931: *Projet du terminologie phonologique standardisée*, *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 4, 309–323.
- Sebestyén Irén, N. 1938: T. Lehtisalo: *Über die primären ururalischen Ableitungssuffixe* (recenzió), *Magyar Nyelv* 34, 184–191.
- Seilenthal, Tônu 1997: 75 év tanulságai, in: Nurk A. & Seilenthal T. szerk. *Eesti hungarologia* 75. Tartu, Ülikool.
- Telegdi Zsigmond 1977: *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, Budapest, Tankönyvkiadó
- Tolnai Gábor 1946: Györke József (nekrológ), *Magyar Könyvszemle* 1946/1–4 (= 1947), 1–4.

PORTRÄT VON JÓZSEF GYÖRKE

PÉTER HAJDÚ

Der Verfasser analysiert in seinem Beitrag die Lebensbahn und die Bedeutsamkeit der Tätigkeit seines ehemaligen Lehrers, eines jung verstorbenen namhaften ungarischen Wissenschaftlers.

József Györke (1906–1946) hat sein Studium 1930 an der Universität Pécs unter der Leitung von Gyula Zolnai (Professor für Linguistik und Übersetzer) abgeschlossen. Auf Empfehlung seines Professors hin konnte er noch im selben Jahr als Stipendiat nach Estland – an die Universität Tartu – fahren, wo er bereits 1931 eine Lektorenstelle für Ungarisch besetzen konnte. Mit leidenschaftlichem Eifer studierte und unterrichtete er; leitete das „Ungarische Institut“ an der Universität Tartu und kehrte nach Erfüllung seines Auftrags 1936 mit seiner estnischen Ehefrau in seine Heimat zurück. Der sich schon damals als begabter junger Wissenschaftler erweisende Györke bekam in der Ungarischen Nationalbibliothek eine Bibliothekarstelle. Gleichzeitig – wenn auch nicht sofort – konnte er am Lehrstuhl für Finnougristik der Universität Budapest Unterricht erteilen. Anfangs leitete er Seminare, später – nach seiner Habilitation zum Privatdozenten – durfte er von 1943 an auch selbstständige Kurse (zur Uralistik, Samojedistik und estnischen Sprachwissenschaft) leiten.

Nach 1945 musste er seine Lehrtätigkeit an der Universität aufgeben, weil er zum Generaldirektor der Nationalbibliothek ernannt und beinahe zur gleichen Zeit auch zum korrespondierenden Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (ung. MTA) gewählt wurde. In den letzten – knapp zwei – Jahren seines Lebens übernahm er sehr viele Aufgaben: er nahm regen Anteil an der Neuorganisation der heimischen sprachwissenschaftlichen Forschungen, sicherte im Gebäude des Nationalmuseums Platz für die Sitzungen der Gesellschaft für Ungarische Sprachwissenschaft (ung. Magyar Nyelvtudományi Társaság), rief in seinem Dienstzimmer die Arbeit des Linguistenkreises „kruzok“ wieder ins Leben; seine Aufgabe war aber vor allem die Instandsetzung und Konsolidierung der Bibliothek. Er besaß ein klares Konzept, infolge dessen die Bibliothek bereits 1945 besucht und benutzt werden konnte. Ausserdem begann er – durch Einstellung junger und neuer Mitarbeiter – die Rahmen eines Teams zu schaffen, wo neben der herkömmlichen Bibliothekartätigkeit auch wissenschaftliche Arbeit geleistet werden konnte – vor allem in der Philologie, genauer auf dem Gebiet der Kulturgeschichte, der Geschichtswissenschaft, der Kodikologie, der Bibliographie, der Literaturwissenschaft und der Linguistik. All diese Bemühungen verschafften dem Institut Ansehen und verliehen ihm ein ausgeprägtes Profil; so konnten dort namhafte Wissenschaftler unter günstigen Bedingungen ihrer zweifachen Aufgabe (als Forscher und Bibliothekar) nachkommen.

Györkes linguistische Arbeiten in engerem Sinne sind zwar nicht hoch an der Zahl, jedoch sehr bedeutend. Neben einigen kürzeren oder längeren Artikeln hat er uns mehrere wichtige und bedeutende Studien mit neuartigen Anregungen hinterlassen (vgl. Bibliographie).

Produkte seines Schaffens in Tartu sind zwei wichtige Arbeiten: das Buch „Die Wortbildungslehre des Uralischen“ (1935b) sowie die längere Studie „Das Verbum **lĕ-* im Ostseefinnischen“ (1936). Das erstgenannte Werk ist eigentlich die systematische Darstellung des primären Bildungssuffixbestandes der uralischen, vor allem der samojedischen Sprachen. Bedauerlicherweise wird diese Arbeit selten verwendet, weil nämlich ein Jahr danach eine wesentlich umfangreichere Monographie von T. Lehtisalo (1936) zu einem ähnlichen Thema erschien, an der er längere Zeit arbeitete. Der Verfasser konnte in seinem Werk auch sein eigenes samojedisches Material verwenden; somit ist Györkes Arbeit in den Hintergrund geraten, zumal sie auch in einer geringeren Auflagenhöhe erschienen war. Trotzdem hat die Györke-Monographie ausser der systematischen Darstellung der Bildungssuffixe auch einen weiteren Vorzug: in einem theoretischen Kapitel werden einige summierende Aussagen zur Satzbaustruktur des Uralischen gemacht, auch zu den Wortarten gibt es wichtige Bemerkungen, die im Gegensatz zur älteren, traditionellen Auffassung Alternativen für die Zukunft bieten.

In der zweiten Studie werden Suppletivformen im Paradigmensystem des Hilfsverbs 'sein' ausdrückenden Verbs (ung. *létige* = etwa 'sein/werden') untersucht: es werden Verwendungsregeln der einander ergänzenden Systeme der Wortstämme **ole* bzw. **lĕ-* geklärt und mit ähnlichen Fällen anderer finnougri-schen Sprachen verglichen (z. B. ung. *volnék – lennék* = 'ich würde sein bzw. werden'; ung. *volt – lett* = 'etw. o. jemand war – wurde usw.'). In den baltfinnischen Sprachen zeigen die Gebrauchswesen sogar in den kleinsten Sprachen oder Dialekten überraschend grosse Abweichungen im Vergleich zum Finnischen.

Unter seinen heimischen Publikationen ragen die Aufsätze hervor, in denen er die Existenz des angeblichen Bildungssuffixes *-y* (< **w*) für das Präteritum (oder das Partizip) des Ungarischen widerlegt (1941b), bzw. – auch im Zusammenhang mit dem oben erwähnten Thema – den Begriff „Tempus“ zu definieren versucht (1942b) und sich mit den Eigentümlichkeiten der Bezeichnung von Zeitlichem in den samojedischen Sprachen befasst (1941c). In diesen seinen Veröffentlichungen macht er auf den Zusammenhang zwischen Aktionsart bzw. Aspekt und Zeitbezug aufmerksam, daher kann man ihn als den Anreger der Aspektforschung betrachten.

In seinen Publikationen – vor allem in denen seit Beginn der 40er Jahre – wird seine Verbundenheit mit dem zeitgenössischen linguistischen Strukturalismus immer mehr offensichtlich. Am deutlichsten zeigt sich dies in seiner längeren Studie „Wortstamm, Bildungselement, Suffix“ (ung. „Tó, képző, rag“ – 1944). Auch in dieser Arbeit vertrat er die funktionalistischen Grundthesen, nach denen die Sprache als ein zusammenhängendes System von Zeichen zu betrachten sei und veranschaulicht Existenz und Rolle des Verbindungsnetzes zwischen den einzelnen Teilsystemen mit einem reichlichen Beispielmaterial. Diese Arbeit ist eigentlich eine Art Vorbereitung zur späteren Unterscheidung zwischen freien und gebundenen Morphemen. Der Verfasser gilt daher auch als Initiator der heimischen Forschungen zur Morphematik.

Györke war ein hervorragender Lehrer. Er war es auch, der den Verfasser dieses Porträts auf die Bahn lenkte, die er später – seinem Mentor treu – auch beschritt. Sein Verdienst in der Geschichte der ungarischen Linguistik könnte so eingeschätzt werden, dass er – neben Gyula Laziczius – der erste ungarische (und finnougri-sche) Sprachwissenschaftler war, der sich offen zum Schweizer–Wiener–Prager Strukturalismus bekannte und es versuchte, seine linguistischen Forschungen nach dessen Prinzipien durchzuführen.

In der zeitgenössischen konservativen ungarischen Sprachwissenschaft galt er als auffallend individueller Wissenschaftler, der die theoretischen Gesichtspunkte in der Forschung für wichtiger als alles andere hielt. Ausserdem halten wir ihn für den Gründer der samojedischen linguistischen Forschungen. Er plante auch noch, ein Buch zur allgemeinen Linguistik zu schreiben. Dazu kam es aber nicht mehr: er ist im Alter von kaum 40 Jahren hingeshieden. Dies war ein schwerer Schaden für die ungarische Sprachwissenschaft, denn, wenn er länger gelebt hätte, hätte sich auch unsere heimische Linguistik wohl auch anders entwickeln können.